

Nr 38.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m.; given Stockholms slott den 19 januari 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

A. Pehrsson-Bramstorp.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 19 januari 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PERHSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att i avbidan på särskild proposition för budgetåret 1945/46 beräkna dels till Grundförbättringar: Bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. ett förslagsanslag av 2 000 000 kronor (IX H. T. p. 152), dels ock till Jordbrukets maskinlånefond ett investeringsanslag av 3 000 000 kronor (kapitalbudgeten, bil. 7, p. 14).

Jag torde nu ånyo få anmäla dessa frågor.

Genom beslut den 28 juni 1941 har Kungl. Maj:t anbefallt lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen att — med beaktande av vad i ärendet anförts av jordbruksutskottet i dess utlåtande nr 74 till 1941 års riksdag — gemen-

samt verkställa av riksdagen begärd utredning rörande en rationaliserad nyodlingsverksamhet med utnyttjande av maskinella hjälpmedel, i första hand för komplettering av ofullständiga jordbruk, ävensom att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag i ämnet, vartill utredningen kunde giva anledning. Sedermera ha genom beslut den 24 april 1942 ämbetsverken tillika erhållit uppdrag att verkställa utredning rörande möjligheterna att med maskinella hjälpmedel underlätta och effektivisera arbetet med stenröjning.

Till fullgörande av förenämnda uppdrag har lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen den 5 maj 1944 avgivit utredning med förslag rörande nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel. Över detta förslag ha yttranden avgivits av statskontoret, lantbruksakademien, lantbrukshögskolan, samtliga hushållningssällskaps förvaltningsutskott, hushållningssällskapens ombud, jordbrukstekniska föreningen, jordbrukskommittén, norrlandskommittén, Riksförbundet landsbygdens folk och Sveriges lantbruksförbund.

I två särskilda skrivelser den 31 augusti 1944 har lantbruksstyrelsen hemställt dels att till Jordbrukets maskinlånepfond måtte för budgetåret 1945/46 anvisas ett investeringsanslag av 3 000 000 kronor, dels ock att till Grundförbättringar: Bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. måtte för samma budgetår anvisas ett förslagsanslag av 3 000 000 kronor samt att bidragstilldelningen från detta anslag för år 1946 måtte bestämmas till 4 500 000 kronor.

Jag torde i detta sammanhang även få anmäla ett av 1942 års jordbrukskommitté den 3 oktober 1944 avgivet förslag rörande ändrade grunder för lån från jordbrukets maskinlånepfond m. m. i syfte att främja jordbrukets mekanisering. Över detta förslag ha yttranden avgivits av i stort sett samma myndigheter och sammanslutningar, som yttrat sig över lantbruksstyrelsens och egnahemsstyrelsens förut omförmälda utredning, ävensom av dessa båda ämbetsverk.

Innan jag närmare ingår på förslagen och däröver avgivna yttranden, torde jag få lämna en redogörelse för de nu gällande bestämmelserna om lån från jordbrukets maskinlånepfond samt om bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk, såvitt avser nyodling och stenröjning.

Gällande bestämmelser om lån från jordbrukets maskinlånepfond samt om bidrag till nyodling och stenröjning.

Jordbrukets maskinlånepfond inrättades genom beslut av 1938 års riksdag (prop. nr 217; r. skr. nr 275). Dess tillkomst motiverades framförallt av en önskan att i högre grad än tidigare varit fallet underlätta för det mindre jordbruket att bli delaktigt av den utveckling, som ägt rum på maskinteknikens område, och den därav möjliggjorda rationaliseringen av jordbruksdriften. Bestämmelserna om lån från denna fond återfinnas i kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 401) med däri genom kungörelserna nr 521/1941, 270/1943 och 404/1944 gjorda ändringar.

Lån från fonden kan av hushållningssällskapen utlämnas såväl till enskild person som till sammanslutning för anskaffande av jordbruksmaskin eller tvättmaskin, som avses skola användas gemensamt av flera jordbrukare. För inköp av tvättmaskin må dock lån utlämnas även om andra personer än jordbrukare avses skola delta i maskinens användning under villkor att antalet anmälda deltagare i maskinanvändningen till minst 80 procent utgöres av jordbrukare (7 §).

Lån må beviljas av vederbörande hushållningssällskap under förutsättning, att den maskin, till vars förvärvande lånet är avsett att användas, av hushållningssällskapet befinnes lämplig för åsyftat ändamål, att köpeskillingen för maskinen prövas skälig, att den gemensamma maskinanvändningen kan antagas bereda en var av de jordbrukare, som äro medlemmar i den lånesökande sammanslutningen eller som eljest avses skola delta i maskinanvändningen, en nytta som kan antagas svara mot hans kostnader för densamma, att den gemensamma maskinanvändningen är ändamålsenligt organiserad och att trygghet finnes för en god skötsel av maskinen, att av den åkerareal, som innehaves av de jordbrukare, som avses skola delta i maskinanvändningen, minst 65 procent tillhöra bruksdelar med högst 20 hektar åker, dock att lån må beviljas utan hinder av att nämnda förutsättning ej uppfylles, därest lantbruksstyrelsen för särskilt fall, på ansökning av hushållningssällskapet, efter prövning av omständigheterna därtill lämnar medgivande, samt att de jordbrukare, som svara för lånet, gjort sig kända för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet (9 § första stycket).

Då lån sökes av någon, som ämnar bedriva uthyrning av maskinen eller utföra maskinarbete åt andra med densamma (maskinhållare), fordras därjämte, att lånesökanden med hänsyn till sin ekonomiska ställning och förhållandena i övrigt prövas vara lämplig för bedrivande av den avsedda verksamheten samt att de avgifter, vilka han därvid ämnar betinga sig, icke befinnas oskäliga (9 § andra stycket).

Vid ansökan om lån från maskinhållare skall fogas förklaring av de personer, som avses skola delta i maskinanvändningen, att denna kan antagas komma att bereda dem nytta ävensom uppgift för en var av dem om innehavd jordbruksfastighet och storleken av dess åkerareal (8 §).

Lån må icke beviljas till högre belopp än som motsvarar 80 procent av köpeskillingen för den maskin, till vars förvärvande lånet är avsett att användas (10 §). För lån skall ställas säkerhet, som av hushållningssällskapet prövas vara betryggande (11 §). Återbetalningstiden må bestämmas till minst fem och högst åtta år (2 och 13 §§). Återbetalningen sker, under iakttagande av den bestämda återbetalningstiden, med lika amorteringar vid utgången av vart och ett av de efter lånets lyftande närmast följande kalenderåren (4 och 13 §§). Ränta utgår enligt kungörelserna nr 936 och 937/1943 efter viss av Kungl. Maj:t för varje budgetår fastställd normalränta, utgörande lägst 4 procent.

Lantbruksstyrelsen må på framställning av hushållningssällskapet bevilja

låntagare bidrag till låns återbetalning med belopp, motsvarande 20 procent av lånets ursprungliga belopp. Såsom förutsättning för dylikt bidrag gäller, att övrig del av låneskulden jämte upplupen ränta blivit ordentligt återbetald i överensstämmelse med fastställd återbetalningsplan samt att den gemensamma maskinanvändningen utövats på ett ändamålsenligt sätt (15 §).

Bidrag till nyodling och stenröjning kunna beviljas enligt kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 466) angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. Bidragen, som lämnas genom förmedling av hushållningssällskapen, äro förbehållna jordbruk om högst 20 hektar åker, inberäknat den areal, som skall nyodlas eller förbättras med hjälp av statsbidrag. Såväl i fråga om nyodling som stenröjning utgår bidrag med högst 60 procent av den beräknade kostnaden, dock högst 400 kronor för hektar jord, som skall nyodlas, och högst 350 kronor för hektar jord, som skall stenröjas. Statsbidrag till nyodling eller stenröjning må icke på en gång tilldelas en och samma person med högre belopp än tillhopa 800 kronor.

Även *lån* kunna beviljas för *nyodlingsändamål*. Dessa lån, som förmedlas genom hushållningssällskapen, utlämnas dels från allmänna nyodlingsfonden och dels från norrländska nyodlingsfonden. Bestämmelser härom återfinnas i kungörelserna den 21 augusti 1925 (nr 396) respektive den 11 juni 1926 (nr 204) med däri genom kungörelserna nr 300/1930 och 637/1937 respektive nr 301/1930 och 638/1937 gjorda ändringar. Av villkoren för lån må nämnas, att lånen utgå med $\frac{3}{4}$ av beräknad odlingskostnad, dock högst 500 kronor per hektar jord, som är avsedd att nyodlas. Lån beviljas oavsett storleken av den fastighet, varå nyodlingen är avsedd att utföras. Lånen äro ränte- och amorteringsfria under två år och amorteras därefter med $\frac{1}{7}$ årligen av det ursprungliga lånebeloppet.

Jordbrukskommitténs förslag.

Jordbrukskommitténs förslag innebär i huvudsak följande.

Den i syfte att nedbringa jordbrukets maskinkostnader förekommande gemensamma maskinanskaffningen och maskinanvändningen bör i större utsträckning än hittills varit fallet omhänderhavas av s. k. maskincentraler, vilka utmärkas därav att maskinhållareverksamheten med hänsyn till antalet maskiner nått en betydande storleksordning. För att väcka intresse för bildandet av maskincentraler skall igångsättas en genom hushållningssällskapen och jordbrukstekniska föreningen bedriven upplysningsverksamhet, kompletterad med en tryckt handledning rörande organisationen och skötseln av maskincentraler. Handledningen bör utarbetas genom jordbrukstekniska föreningens försorg. Kostnaden därför — preliminärt beräknad till 6 000 kronor — skall bestridas av statsverket. Föreningen bör däremot bekosta tryckning och distribution av handledningen mot rätt att tillgodogöra sig inkomsterna av densamma. Bildandet av maskincentraler skall vidare främjas genom tillhandahållande av lån för maskinanskaffningen från jordbrukets maskin-

lånefond. Då en maskincentral om möjligt bör tillhandahålla maskiner och redskap för såväl de större som de mindre brukningsdelarna i trakten, böra sådana ändringar vidtagas i bestämmelserna angående lån från fonden, att lån få beviljas även om mindre än 65 procent av den åkerareal, som innehas av deltagarna i den gemensamma maskinanvändningen, tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker. I stället bör en begränsning införas i fråga om rätten att erhålla bidrag till återbetalning av lån från fonden.

Såsom allmän motivering till förslaget har jordbrukskommittén anfört.

Jordbruksmekaniseringens viktigaste uppgift brukar angivas vara att minska behovet av mänsklig arbetskraft. Maskinerna taga vidare toppbelastningen under brådskande tidsperioder, såsom vid sådd och skörd. Stundom kan mekaniseringen ha en skördestegrande verkan genom att arbetet kan utföras både effektivare och snabbare. Slutligen göra maskinerna jordbruksarbetet lättare och intressantare men ställa samtidigt stora krav på arbetarens skicklighet, vilket i sin tur torde bidra till att hålla i varje fall den bättre arbetskraften kvar vid jordbruket.

Av en av docenten vid lantbrukshögskolan G. Ringborg verkställd undersökning rörande mekaniseringens inverkan på jordbrukets arbetsbehov och ekonomiska resultat framgår, att genom mekanisering av jordbruket finnes teknisk möjlighet att under lämpliga förutsättningar reducera förbrukningen av mänskligt arbete i växtodlingen med uppemot en tredjedel. Mekaniseringens arbetsbesparande inverkan är emellertid olika för skilda slag av arbeten. I följande sammanställning återfinnas resultaten härutinnan för jordbruk av olika storlek i fråga om skilda växtodlingsarbeten:

Åkerareal hektar	Antal inbesparade dagsverken per egendom ¹									
	Foderrotfrukts- och sockerbetsodling		Vallskörd		Traktordrift		Sädesskörd		Potatisskörd	
	Ssl	Msl	Ssl	Msl	Ssl	Msl	Ssl	Msl	Ssl	Msl
7.5	3.3	1.3	5.5	6.7	16.1	17.1	6.6	14.2	1.8	1.8
15.0	4.6	2.6	12.9	12.6	32.5	25.1	7.1	13.9	3.6	1.8
40.0	9.2	5.9	25.4	24.8	82.2	66.1	42.4	39.3	6.6	2.4
75.0	15.2	12.5	41.7	40.5	148.0	117.2	71.7	68.2	12.0	7.2

I fråga om foderrotfruktsodlingen har räknats med övergång från upptagning för hand med samtidig blastning av foderrotfrukter till blastning med skyffel och uppkörning med rotslåde. Besparingen av dagsverken vid höskörden har uppnåtts genom utnyttjande av hiss vid inkörningen. Ytterligare någon besparing anses kunna uppnås vid i varje fall de större jordbruken genom mekanisering av AIV-foderberedningen. Mekaniseringen av sädesskörden har vid jordbruk om 7,5 och 15 hektar omfattat användning av självbindare och vid större egendomar användning av skördetröska. I fråga om potatisskörden har räknats med potatisupptagare i stället för handplockning efter årder.

Av undersökningen framgår emellertid vidare, att den tänkta mekaniseringen icke helt utjämnar de för närvarande i allmänhet under vegetationsperioden föreliggande variationerna i arbetsbehovet inom jordbruket. Genom

¹ Ssl = Skåne-Hallands slättbygder.

Msl = Mellersta Sveriges slättbygder.

jämkning av åkerarealens användning för olika växtslag med hänsyn till den mekaniserade driftens anspråk på arbetskraft torde emellertid en jämnare arbetsfördelning på olika årstider kunna uppnås. Härvid böra grödor, för vilka kulmen i arbetskraftsbehovet sammanfaller med de tider, då egendomens hela arbetsbehov hittills brukat kulminera, i större eller mindre utsträckning få vika för grödor, som ställa de största kraven på arbete under hittillsvarande dalar i arbetskurvan.

Den inverkan, som mekaniseringen och en i samband härmed vidtagen förändring av arealanvändningen kan ha på driftens ekonomiska resultat, sammanhänger i första hand med förändringarna i kostnaderna för mänskligt arbete, maskinkostnadernas storlek, skördevärdets förändringar och behovet av arbetshästar. Dessa faktorerers betydelse varierar givetvis på olika egendomar och inom olika landsdelar. Den uppfattningen synes dock motiverad, att även ur ekonomisk synpunkt stora fördelar ofta kunna vinnas genom en utvidgad mekanisering. Det hästa driftsresultatet synes emellertid i allmänhet kunna uppnås, om jämsides med den ökade mekaniseringen en jämkning av åkerarealens användning verkställs. Särskilt vid de större jordbruken men även för de egentliga bondejordbruken torde det vara lönande att driva mekaniseringen längre än som hittills i allmänhet skett. Vid ett mindre jordbruk, där ägaren utför allt arbete själv med hjälp av sin familj, kan arbetsstyrkan och därmed arbetskostnaderna visserligen icke reduceras genom mekanisering av driften. Emellertid frigöres även å dessa brukningsdelar genom mekaniseringen arbetskraft, som ofta kan bättre nyttiggöras genom annat arbete på den egna gården eller annorstädes. Under särskilt bråda perioder kan vidare maskinanvändningen även vid det mindre jordbruket medföra en välbehövlig arbetslättnad. På ett mindre jordbruk, som brukas av ägaren och hans familj vid sidan av annat yrke (stödjordbruk), kan ägaren ofta för närvarande icke ägna tillräcklig tid åt gårdens skötsel under de brådaste perioderna på året, såsom vid sådd och skörd. För sådana gårdar bliva lantbruksmaskinerna till stor hjälp och äro befogade även enbart ur arbetsbesparingssynpunkt.

Då det gäller att nedbringa maskinkostnaderna kunna jordbrukarna, förutom att inköpa begagnade jordbruksmaskiner, gå den vägen, att de gemensamt anskaffa eller använda dylika maskiner. I fråga om det sätt, på vilket äganderätten till gemensamt brukade maskiner plägar vara reglerad, kan man skilja mellan två olika former. Den ena är, att maskinen äges av en person eller ett företag, som utlånar maskinen till andra brukare eller själv utför arbete med maskinen hos andra brukare. Den andra formen är, att maskinen äges gemensamt av flera jordbrukare, vilka bildat en sammanlutning för ändamålet.

Maskinhållare och maskinsammanslutningar ha för närvarande var och en i allmänhet endast en eller ett par maskiner jämte tillhörande redskap. Emellertid kan det mycket väl tänkas, att verksamheten utvidgas genom anskaffning av ytterligare maskiner och redskap. På så sätt uppstår vad man plägar kalla en maskincentral. Det bör understrykas, att en dylik maskincentral icke är en särskild form för gemensam maskinanvändning. Benämningen angiver endast, att maskinhållareverksambeten eller maskinsammanslutningen med hänsyn till antalet ägda maskiner nått en betydande storleksordning.

Om en sådan maskincentral håller tillräckligt många maskiner och redskap, kunna jordbrukarna i orten vända sig till centralen, när de vilja ha brådskande arbeten utförda snabbare än som är möjligt med gårdens egen uppsättning eller då de helt sakna maskiner eller redskap för ett visst arbetslag och vilja låta centralen utföra hela arbetet eller då de önska hyra ett redskap, som de endast sällan behöva, såsom exempelvis kalkningsspruta

eller potatissorterare. Maskincentralen kan vidare i vissa fall hålla sådana dyrbara maskiner, som även större jordbruk behöva endast någon dag eller ett fåtal dagar per år, exempelvis en traktordriven kombinerad slätter- och lastningsapparat för ensilering, en större hästdragen bestöfningsapparat för bekämpande av skadeinsekter, en körspruta för bekämpande av bladmögel och ogräs, ett kokningsaggregat för ensilering av foderpotatis.

En maskincentral bör icke inskränka sin verksamhet till de mindre gårdarna i trakten, såsom fallet i allmänhet är med mindre maskinhållare eller maskinsammanslutningar. Centralen bör i stället vara inriktad på att tillhandahålla maskiner och redskap för såväl större som mindre jordbruk i trakten. Därigenom blir det lättare för ägaren av maskincentralen att driva rörelsen ekonomiskt. Sannolikt är emellertid, att åtminstone tills vidare en maskincentral kommer att få huvudsakligen mindre jordbrukare till kunder. De större jordbrukarna komma troligen även framdeles att finna det fördelaktigare att hålla egna maskiner, i varje fall sådana som begagnas under ej allt för kort tid årligen. I fråga om specialmaskiner och specialredskap torde dock många medelstora och större jordbruk redan nu finna det fördelaktigare att hyra dem av en maskincentral än att inköpa ett exemplar till varje egendom.

Finnes en sådan välförsedd maskincentral i en ort, kan sålunda maskinuppsättningen vid de enskilda jordbruken i orten hållas mindre än vad eljest skulle varit möjligt. Även den, som innehar en maskincentral, vare sig ägaren är en enskild person eller en sammanslutning, har fördelar av att rörelsen är stor. Centralens maskinskötare kunna då helårsanställas och utnyttjas bättre. Det blir dessutom möjligt för centralen att hålla kunniga maskinskötare, som även äro kapabla att på bästa sätt under mellandagar utföra erforderliga reparationer. Slutligen torde maskincentralsystemet medgiva en relativt fast organisation av den gemensamma maskinanvändningen.

Å andra sidan kan man icke bortse ifrån, att hållandet av ett jämförelsevis stort antal maskiner och redskap innebär relativt stora risker. Särskilt i fråga om specialmaskiner eller specialredskap kan sålunda efterfrågan växla under olika år. Det kan även inträffa, att en ständigt minskad efterfrågan uppstår på en viss maskin genom att brukare av allt flera enskilda egendomar finna med sin fördel förenligt att skaffa sig egna exemplar av en sådan maskin.

Med hänsyn till att den verksamhetsform, som en maskincentral innebär, är mycket litet prövad och föga känd bland jordbrukarna, har kommittén funnit det önskvärt att genom en särskild undersökning belysa förutsättningarna för bildande av maskincentraler och det lämpliga arbetssättet för en sådan central. Under sommaren och hösten 1943 har kommittén därför låtit verkställa en inventering av redan befintliga maskinhållare och maskinsammanslutningar av så stor omfattning, att de kunna betecknas som maskincentraler. Erfarenheterna av denna inventering och i övrigt av hittills bedriven gemensam maskinanvändning i större skala har kommittén funnit sig kunna sammanfatta i följande fyra punkter:

1. Såväl enskilda maskinhållare som maskinsammanslutningar kunna betjäna ett stort antal egendomar om rörelsen bedrivs i stor skala. Utvecklingen synes även gå i riktning mot sådan mera omfattande verksamhet, som här benämnts maskincentralsverksamhet.

2. Maskinhållareverksamheten blir lika litet som annan ekonomisk verksamhet en god affär, såvida den icke skötes av en dugande person. En ma-

skinhållare, som skall driva stor rörelse, bör icke blott ha fallenhet för att sköta maskiner utan även förmåga att väl organisera verksamheten samt att tänka och handla ekonomiskt.

3. Maskincentralen bör ha en fast organisation. Äges maskincentralen av en sammanslutning, bör denna ha formen av ekonomisk förening eller aktiebolag.

4. En maskincentral bildas i regel bäst på så sätt, att en lämplig person, ett aktiebolag eller en ekonomisk förening, som redan tidigare med framgång bedrivit maskinutlåning, utökar sin verksamhet efter hand som behov av flera maskiner uppstår. Härigenom tillvaratagas redan vunna erfarenheter.

Kommittén har härefter framhållit, att grundandet av maskincentraler syntes böra ske på enskilt initiativ och verksamheten växa fram så småningom, allt eftersom behov av dylika centraler framträdde. Enligt kommitténs mening skulle det dock vara av betydelse, att rörelsen från början leddes i rätt riktning. Men hänsyn härtill har kommittén övertvägt, vilka åtgärder, som för detta ändamål borde vidtagas av statsmakterna. Kommittén har därvid funnit sig kunna i första hand nämna dels upplysningsverksamhet, dels ekonomisk verksamhet från statens sida för att underlätta bildandet av maskincentraler.

Beträffande den ifrågasatta upplysningsverksamheten rörande maskincentraler har kommittén anfört.

Upplysningsverksamheten torde böra bedrivas av bland andra jordbruks-tekniska föreningen samt av hushållningssällskapen genom hos dem anställda befattningshavare — där så befinnes erforderligt genom särskilda maskininstruktörer — ävensom genom artiklar i tidningar och tidskrifter. För dessa delar av upplysningsverksamheten torde några särskilda statliga åtgärder för ögonblicket icke vara erforderliga. För att upplysningsverksamheten skall giva önskat resultat, torde densamma emellertid böra kompletteras med tillhandahållande av en handledning rörande organisationen och skötseln av en maskincentral. En dylik handledning bör innehålla synpunkter på förutsättningarna för bildande av en maskincentral, fördelar och nackdelar med olika former av gemensam maskinanvändning, maskincentralens lämpliga storlek, de maskinslag, som böra ingå i en maskincentral, finansiering av maskinköpen, anställningsförhållanden för maskinskötare, underhållskostnader för maskinerna, maskincentralens förhållande till de enskilda jordbrukarna, beräknade taxor samt bokföring.

En dylik handledning synes lämpligen kunna utarbetas genom jordbruks-tekniska föreningens försorg och publiceras av föreningen. Det synes ej nödvändigt, att handledningen utlämnas gratis, men det är å andra sidan självfallet ett önskemål, att avgiften för densamma kan hållas låg. För att detta önskemål skall bliva tillgodosett torde staten böra bestrida kostnaden för utarbetande av handledningen. Denna kostnad har preliminärt beräknats till 6 000 kronor. I detta belopp ingår ej någon tryckningskostnad. Kommittén föreslår alltså, att jordbrukstekniska föreningen skall tilldelas statsbidrag med belopp, motsvarande den beräknade kostnaden för själva utarbetandet av handledningen, det vill säga med 6 000 kronor, varemot föreningen själv bör få bestrida kostnaderna för tryckning och distribution av handledningen, mot rätt att tillgodogöra sig inkomsterna av densamma. Skulle, såsom jordbrukskommittén i annat sammanhang föreslår, bland annat nu ifrågavarande del av jordbrukstekniska föreningens verksamhet komma att övertagas av ett nybildat institut, torde bidraget i stället böra utgå till detta institut.

I fråga om statsunderstödet för maskinanskaffningen har kommittén anfört.

De nu gällande bestämmelserna om lån från jordbrukets maskinlånefond äro mindre lämpliga, när det gäller statsunderstöd till maskincentraler. En maskincentral bör om möjligt tillhandahålla maskiner och redskap för såväl de större som de mindre brukningsdelarna i trakten. Föreskriften, att lån regelmässigt får beviljas endast under förutsättning att av den åkerareal, som innehaves av de brukare, vilka avses skola deltaga i den gemensamma maskinanvändningen, minst 65 procent skola tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker, innebär därför enligt kommitténs mening en ej önskvärd begränsning av möjligheterna att erhålla lån för bildande av maskincentraler. Visserligen kan för närvarande dispens från denna bestämmelse lämnas av lantbruksstyrelsen. Lämpligare än att man i varje fall, då nämnda förutsättning ej är uppfylld, skall behöva söka dispens hos lantbruksstyrelsen, synes emellertid vara, att hela den i förevarande avseende gjorda begränsningen med hänsyn till brukningsdelarnas storlek slopas. Det torde ej finnas någon anledning befara, att man genom en dylik ändring skulle äventyra vad som även i fortsättningen bör vara det främsta syftet med ifrågasvarande låneverksamhet, nämligen att främja mekaniseringen inom det mindre jordbruket. Det torde nämligen tvärtom regelmässigt förhålla sig så, att ett bildande av en ny maskincentral eller en utvidgning av en befintlig maskincentral blir till godo för de mindre jordbruken i trakten. Detta bestyrkes även av erfarenheterna från de redan arbetande maskincentralerna. Även i övrigt synas vissa av de i 9 § kungörelsen den 17 juni 1938 angivna förutsättningarna för beviljande av lån mindre väl anpassade för den verksamhet, som bör bedrivas vid en maskincentral. Kommittén föreslår därför, att samtliga de i 9 § angivna förutsättningarna med undantag av de två första slopas och ersättas med en mera allmänt hållen föreskrift av innebörd, att lån må beviljas endast under förutsättning att sådana omständigheter föreligga, att den gemensamma maskinanvändningen kan antagas bliva till gagn för de jordbrukare, vilka avses skola deltaga i densamma. Kommittén vill understryka, att avsikten med den sålunda föreslagna ändringen ingalunda är att hushållningssällskapets prövning av ansökningarna skulle bliva mindre noggrann än hittills, utan endast att giva sällskapen större frihet att vid sin prövning taga hänsyn till alla föreliggande, på ärendet inverkan faktorer.

I praktiken torde det hittills icke ha förekommit, att lån utlämnats till aktiebolag. Något formellt hinder härför synes emellertid icke föreligga enligt nu gällande bestämmelser. Det kan även tänkas, att denna bolagsform understundom kan vara lämplig för här avsedd verksamhet, särskilt för maskincentraler. Någon anledning att från låneverksamheten utesluta aktiebolag synes därför ej finnas.

I detta sammanhang må även anmärkas, att det för maskincentraler kan bliva mycket svårt för att ej säga omöjligt att ställa sig till efterrättelse bestämmelsen, att vid ansökan om lån skall fogas förklaring av de jordbrukare, som avses skola deltaga i maskinanvändningen, att denna kan antagas komma att bereda dem nytta. Maskincentralens verksamhet bör nämligen omfatta en hel trakt, oavsett om samtliga jordbrukare i trakten på förhand avgivit dylik förklaring eller ej. Sistnämnda bestämmelse synes därför lämpligen böra ersättas med en föreskrift, att maskinhållare vid sin ansökan skall foga utredning för bedömning av nyttan av maskinanskaffningen.

I fråga om låns storlek, förräntning och återbetalning synas inga ändringar av nu gällande bestämmelser vara erforderliga.

Beträffande rätten att erhålla bidrag har hittills gällt, att en var, som erhållit lån, jämväl kunnat erhålla bidrag. Därest man, på sätt förordats, slo-

par den nu gällande bestämmelsen om att lån må utlämnas endast under förutsättning att de jordbrukare, som avses skola deltaga i den gemensamma maskinanvändningen, till övervägande del skola vara innehavare av mindre jordbruk, synes det emellertid kunna ifrågasättas, om ej en dylik bestämmelse i stället bör införas i fråga om rätten att erhålla bidrag. Som skäl härför kan anföras, att behov av bidrag främst torde föreligga i sådana fall, där huvudsakligen mindre jordbrukare deltagit i den gemensamma maskinanvändningen. Kommittén förordar för sin del, att en sådan begränsning göres.

Yttranden över jordbrukskommitténs förslag.

Jordbrukskommitténs förslag har i flertalet av de avgivna yttrandena i huvudsak tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I vissa yttranden ha emellertid framställts erinringar mot olika delar av förslaget. I det av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen gemensamt avgivna yttrandet har lantbruksstyrelsen avstyrkt borttagandet av bestämmelsen att lån från jordbrukets maskinlånefond må utlämnas endast under förutsättning att minst 65 procent av den åkerareal, som innehaves av de i den gemensamma maskinanvändningen deltagande jordbrukarna, tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker. Blekinge läns och Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott ha i sina yttranden uttalat, att de föreslagna ändringarna i bestämmelserna om maskinlånefonden icke syntes nödvändiga eller erforderliga. Av innehållet i yttrandena må här i övrigt återgivas följande.

Riksförbundet landsbygdens folk har i sitt yttrande anført bland annat följande allmänna synpunkter på förevarande förslag.

Full enighet torde råda om att man på många håll inom det svenska jordbruket kan göra högst betydande arbetsbesparingar genom ett utökat användande av mekaniska hjälpmedel. Man måste dock därvid beakta, att grundförutsättningen för en sund sådan mekanisering är, att den även ur ekonomisk synpunkt skall vara försvarbar. Särskilt det mindre jordbruket tål emellertid i detta fall mycket litet. Det blir lätt alltför få arbetstimmar på varje maskin och därför ett dåligt ekonomiskt resultat. Det uttalande, som 1942 års jordbrukskommitté anför ur docent G. Ringborgs utredning om att genom mekanisering av jordbruket finnes teknisk möjlighet att under lämpliga förutsättningar reducera förbrukningen av mänskligt arbete i växtodlingen med uppemot en tredjedel giver en skev bild av det verkliga läget. Något sådant kan endast i undantagsfall vara ekonomiskt försvarbart vid nuvarande lönsamhetsläge för jordbruket. Man riskerar lätt att på denna väg driva fram en lust för mekanisering, som kan bli ekonomiskt farlig.

I föreliggande utredning framhålles, att vid en längre gående mekanisering av det mindre och det ofullständiga jordbruket får jordbrukaren mera tid över till annat arbete på den egna gården eller annorstädes. Det förra är riktigt beträffande det fullständiga jordbruket, men för det ofullständiga gäller, trots nuvarande konjunkturer, att tillgången på extra arbete är begränsad. Blir det en större arbetslöshet, drabbar den i första hand dessa lösarbetare och då står småbrukaren utan möjlighet att i pengar kunna omsätta sin genom mekaniseringen lösgjorda arbetskraft men med de kontanta kostnader, som mekaniseringen medfört. Av denna anledning bör propagandan för mekanisering av det mindre jordbruket bedrivas med stor försiktighet och med

beaktande av att de mekaniska hjälpmedlen först blivit avpassade efter det mindre jordbrukets tekniska och ekonomiska behov.

Enligt förbundets uppfattning vidgas förutsättningarna för en sund mekanisering främst genom en konsekvent standardisering av maskiner och redskap med därmed följande lägre priser. För att få fram ett bestående värde av en standardisering är emellertid också nödvändigt att en fortlöpande praktisk prövning av alla nykonstruktioner sker samt att provningsutlåtandena innefatta ej enbart ett tekniskt utlåtande utan även en prisbedömning. I samband med dessa problem bör även frågan om användning av begagnade maskiner och redskap upptagas. Den kontroll över denna handel, som ostridigt är mycket behövlig, får dock icke verka hindrande eller alltför mycket fördröjande på den önskvärda standardiseringen utan bör framför allt vara inriktad på att kunna verka i gynnsam riktning, sedan standardiserade maskiner och redskap i begagnat skick börja att komma ut i marknaden.

Föreliggande förslag om inrättandet av maskincentraler förefaller vara ett gott uppslag, i den mån det gäller relativt koncentrerade jordbruksbygder. Dels skapas större förutsättningar för rationell skötsel av maskinerna och därmed längre livslängd för dessa och dels torde tvister om maskinernas användning ej så lätt som i mindre maskinföreningar behöva uppstå.

Om systemet med maskincentraler skall genomföras, anser förbundet, att detta bör ske genom ekonomiska föreningar med jordbrukarna som delägare. Erhålla maskincentralerna form av aktiebolag eller uppstå de på enskilt initiativ, kunna ägarnas profitintresse lätt snedvrیدا det hela. Den behövliga expertisen för en sådan förenings skötsel kan alltid förvärvas.

Det bör också övervägas, om icke en maskincentral, bland annat för att få kontinuerlig sysselsättning för personalen, kan bli va ett uppsamlings- och upprustningsorgan för begagnade redskap, avsedda att till skäliga priser försäljas till jordbrukarna.

Beträffande den planerade upplysningsverksamheten ha *lantbruksstyrelsen* och *egnaheimsstyrelsen* i sitt yttrande anført.

Under en följd av år har jordbrukstekniska föreningen åtnjutit statsbidrag till bestridande av kostnader för undersökningar rörande gemensam maskin-användning. Ämbetsverken, som finna en fortsatt upplysningsverksamhet rörande den gemensamma maskin-användningen inom jordbruket önskvärd, vilja tillstyrka jordbrukskommitténs framställning om att jordbrukstekniska föreningen för sagda ändamål beviljas ett statsbidrag av 6 000 kronor. Eventuellt synes sålunda ifrågasatt bidrag kunna utgå ur det för budgetåret 1944/45 anvisade anslaget Bidrag till jordbrukstekniska föreningen: Särskilda undersökningar. I motsats till kommittén anse emellertid ämbetsverken, att ifrågavarande upplysningsverksamhet icke bör begränsas till att allenast avse maskincentralers organisation och skötsel utan bör omfatta den gemensamma maskin-användningen överhuvud taget.

Även *norrlandskommittén* har framhållit sistberörda synpunkt.

Älvsborgs läns södra hushållningssälls-kaps förvaltningsutskott har ifrågasatt, huruvida icke den av jordbrukskommittén föreslagna handledningen borde kompletteras med en allmän handledning i skötseln av jordbruksmaskiner.

Jordbrukstekniska föreningen har i sitt yttrande förklarat sig villig att, därest ett belopp av 6 000 kronor ställdes till förfogande, utarbela och utgiva en handledning rörande gemensam maskin-användning överhuvud taget.

I sitt yttrande har *Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* anfört.

En förutsättning för en på ekonomiskt sätt genomförd ytterligare mekanisering av jordbruksarbetet torde vara en intensifierad upplysningsverksamhet beträffande maskinanskaffning samt användning och skötsel av maskiner. I detta avseende kräves enligt förvaltningsutskottets mening vid sidan om jordbrukstekniska föreningens verksamhet aktiv medverkan av hushållningssällskapen. Bäst torde frågan kunna ordnas, om av varje hushållningssällskap kunde anställas en särskild maskininstruktör. En sådan befattningshavare skulle ha många betydelsefulla arbetsuppgifter, såsom rådgivning vid inköp av maskiner, konsultation rörande maskiners användning och skötsel, kontroll över handeln med begagnade maskiner, upplysningsverksamhet rörande ordnandet av gemensam maskinanvändning m. m.

Även i de yttranden, som avgivits av *Uppsala läns, Kalmar läns norra och Värmlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, har uttalats, att det syntes bliva nödvändigt att särskilda maskininstruktörer anställdes hos hushållningssällskapen.

I fråga om statsunderstödet för maskinanskaffningen har *lantbruksstyrelsen* i det av styrelsen och egnahemsstyrelsen gemensamt avgivna yttrandet anfört i huvudsak följande.

Vid inrättandet av jordbrukets maskinlånepfond betonades, att det med hänsyn till arbetsförhållandena vid de mindre jordbruken ur sociala synpunkter vore berättigat att främja den gemensamma maskinanvändningen vid dessa jordbruk icke blott genom lämplig upplysningsverksamhet utan jämväl genom att skänka densamma ekonomiskt stöd. Inrättandet av en statlig lånefond för ifrågavarande ändamål ansågs tillika medföra den fördelen, att staten finge tillfälle att i samband med långivningen medverka till att den gemensamma maskinanvändningen anordnades efter ändamålsenliga principer samtidigt som kreditgivningen kunde sammankopplas med direkta bidrag av statsmedel till vederbörande låntagare. Att jordbrukets maskinlånepfond främst avsåg att tillgodose det mindre jordbrukets behov kom i bestämmelserna angående lån från fonden till uttryck däri, att såsom förutsättning för lån skulle gälla, att minst 65 procent av den åkerareal, som innehades av de i maskinanvändningen deltagande jordbrukarna, skulle tillhöra brukningsdelar med högst 15 hektar åker. Sistnämnda arealgräns har sedermera höjts till 20 hektar, varjämte lån numera må beviljas utan hinder av att nämnda förutsättning ej uppfylles, därest lantbruksstyrelsen för särskilt fall, på ansökning av vederbörande hushållningssällskap, efter prövning av omständigheterna därtill lämnar medgivande. Enligt lantbruksstyrelsens uppfattning bör fonden även framdeles avse att underlätta maskinanskaffningen inom det mindre jordbruket. För att så skall kunna bliva fallet synes det emellertid erforderligt att såsom förutsättning för beviljande av lån från fonden liksom hittills särskilda villkor föreskrivas med avseende å de i maskinanvändningen deltagande jordbrukarnas åkerinnehav. Då lantbruksstyrelsen äger medgiva undantag från bestämmelsen, att minst 65 procent av den åkerareal, som innehades av de i den gemensamma maskinanvändningen deltagande jordbrukarna, skola tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker, föreligga möjligheter till en smidig tillämpning av nyssnämnda bestämmelse. Det synes lantbruksstyrelsen icke lämpligt att nu vidtaga sådan ändring i de för fonden gällande bestämmelserna, att sambandet mellan kredit- och bidragsgivning

ändras så, att långivningen skulle utvidgas till att omfatta jämväl en låntagar-kategori, vilken icke avses skola kunna erhålla bidrag till återbetalning av lån. Lantbruksstyrelsen, som i likhet med jordbrukskommittén anser att bidrag icke bör utgå i annan omfattning än vad för närvarande gäller, vill därför förordna, att nuvarande bestämmelser rörande de i den gemensamma maskin användningen deltagande jordbrukarnas åkerareal bibehålles. Ett slopan-de av sagda bestämmelse synes vara desto mindre påkallat, som man med hänsyn till erfarenheten av långivningen från andra jämförbara lånefonder torde ha anledning räkna med att ifrågavarande lånefond, därest av jordbrukskommittén ifrågasatt ändring av bestämmelserna för lån från fonden vidtages, endast i ringa utsträckning skulle komma att anlitas av sådana låntagare, vilka icke samtidigt skulle kunna komma i åtnjutande av bidrag till återbetalning av från densamma bekomna lån.

I sju av yttrandena, nämligen de som avgivits av *Gotlands läns, Hallands läns, Älvsborgs läns norra, Värmlands läns, Västmanlands läns, Jämtlands läns* och *Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, har framhållits, att förslaget bestämmelser om begränsning av möjligheten att erhålla bidrag till låns återbetalning syntes medföra vissa olägenheter.

Värmlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har härom an-fört.

Beträffande föreskrifterna angående bidrag till återbetalning av statslån kunna vissa tolknings- och tillämpningssvårigheter uppstå. En maskinhållare får t. ex. under ett eller flera år av amorteringstiden icke hyra ut sin maskin till arbete på så många mindre jordbruk, att villkoret om minst 65 procent jordbruk med högst 20 hektar åker uppfylles. Kan han av sådan anledning icke med säkerhet påräkna bidrag till återbetalningen, måste han givetvis tillämpa högre taxa för uthyrningen, än om dylikt bidrag kan medtagas i driftskalkylen. Å andra sidan torde högre taxor medföra minskad användning av maskinen. Utskottet vill därför ifrågasätta, om icke nämnda föreskrift skulle kunna modifieras.

Jämtlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har yttrat föl-jande.

Det synes utskottet tveksamt, huruvida lånemöjligheterna från fonden i någon nämnvärd utsträckning komma att utnyttjas av maskinköpare, som icke kunna påräkna att erhålla ifrågavarande bidrag. Lånevillkoren torde nämligen i och för sig icke kunna anses särskilt gynnsamma, utan fördelarna ligga fastmer i möjligheten att erhålla bidrag. Utskottet är därför icke över-tygat om, att den av kommittén föreslagna ändringen kommer att i större omfattning främja jordbrukens mekanisering.

Då det ifråga om s. k. maskincentraler icke är möjligt att vid ansökning om lån angiva vilka jordbrukare, som skola delta i maskin användningen, kan frågan huruvida de särskilda förutsättningarna för erhållande av bidrag till lånets återbetalning äro uppfyllda, i vad avser de deltagande jordbrukens storlek, icke upptagas till prövning förrän vid den tidpunkt, då ett eventu-ellt beviljande av bidrag är aktuellt. Det synes emellertid då kunna bliva för-enat med vissa svårigheter att klarlägga, vilka jordbrukare, som begagnat sig av centralens olika maskiner, och alltså med ledning därav avgöra, för vilka maskiner centralen skulle kunna tilldelas bidrag. Jordbrukskommittén synes icke ha beaktat detta problem, som dock enligt utskottets mening bör uppta-

gas till närmare övervägande för eventuellt utfärdande av erforderliga direktiv till de låneförmedlande hushållningssällskapen.

Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har anfört.

Om bidrag skall kunna beviljas i av jordbrukskommittén föreslagen ordning, måste uppenbarligen låntagarna åläggas att föra kontinuerliga anteckningar om på vilka egendomar maskinerna användas eller på annat sätt visa att villkoren för erhållande av bidrag uppfyllts. I detta sammanhang torde böra framhållas, att det är möjligheten att erhålla bidrag som framför lånemöjligheten stimulerar den gemensamma maskinanvändningen. Lånevillkoren som sådana äro nämligen icke särskilt lockande, då den räntesats som tillämpas ofta är högre än vad enskilda kreditinrättningar betinga sig. Även om beviljandet av bidrag icke kan utvidgas på samma sätt som nu föreslagits beträffande låneverksamheten, bör å andra sidan icke heller möjligheten att erhålla bidrag onödigtvis försvåras.

I de yttranden, som avgivits av *Östergötlands, Örebro och Kopparbergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, har uttalats, att möjligheterna att utlämna lån för anskaffande av tvättmaskiner syntes böra utvidgas.

Riksförbundet landsbygdens folk och *Sveriges lantbruksförbund* ha i sina yttranden uttalat sig för en sådan ändring av gällande bestämmelser, att lån skulle kunna utlämnas jämväl för inköp av andra maskiner än jordbruks- och tvättmaskiner.

Lantbruksstyrelsens och egnahemsstyrelsens förslag.

Lantbruksstyrelsens och egnahemsstyrelsens förslag innebär i huvudsak följande.

Nyodlings- och stenröjningsverksamhet med maskinella hjälpmedel skall — främst till förstärkning av ofullständiga jordbruk — upptagas och bedrivs av lokala organ såsom hushållningssällskap och särskilt för ändamålet bildade större föreningar. Staten bör stödja denna verksamhet genom tillhandahållande av lånemedel från jordbrukets maskinlånefond intill hela kostnaden för inköp av erforderlig maskinutrustning i stället för såsom nu allenast intill 80 procent av köpeskillingen. I övrigt skola gälla samma villkor som eljest stipulerats för långivning från fonden. Den enskilde mindre jordbrukaren, som är i behov av ekonomiskt stöd för nyodling och stenröjning, bör liksom hittills lämnas hjälp genom bidrag enligt kungörelsen den 30 juni 1939 angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. Medelstildelningen bör emellertid så anpassas att den motsvarar det ökade behov som kan uppkomma genom den utvidgade nyodlings- och stenröjningsverksamheten. För att underlätta den föreslagna verksamheten skola arbetena noggrant planläggas. Handläggningen av dessa ärenden bör i viss mån anpassas till de förhållanden, som kunna uppstå vid användningen av maskinella hjälpmedel för nyodlings- och stenröjningsverksamhet.

Beträffande behovet av nyodling och stenröjning ha ämbetsverken anfört i huvudsak följande.

Behovet av nyodling och stenröjning är beroende av åtskilliga faktorer. Sålunda har det ansetts, att den sekulära produktionsstegringen vore så betydande, att med hänsyn till den sannolika befolkningsutvecklingen i vårt land nuvarande jordbruksarealer kunde vara tillräckliga för tryggande av vår försörjning. Detta resonemang bygger dels på att den fortgående rationaliseringen av jordbruksdriften skulle giva samma resultat i fortsättningen som hittills beträffande stegringen i produktionen, dels på att konsumtionen i det väsentliga skulle grunda sig på en stagnerande befolkning och en föga förändrad konsumtionsriktning. Flera av dessa faktorer äro vanskliga att bedöma. Vidare torde viss omläggning av jordbruksproduktionen till frigörande från beroendet av import såväl som en stegrad konsumtion hos de bredare befolkningslagren — även bland småbrukarna själva — kunna väsentligt förändra utgångsläget. Om detta gäller landet i dess helhet, är det tydligt, att förhållandena i landets skilda delar kunna vara så olika, att de för vissa områden redan nu framstå såsom tydliga bevis för behovet av en ökad jordbruksproduktion. Detta omdöme synes gälla för Norrland, främst för övre Norrland.

I fråga om stenröjningsverksamheten förhåller det sig sannolikt så, att, om stenröjning ej kan åvägabringas, stora åkerarealer i en framtid komma att icke kunna utnyttjas för intensivare jordbruk på grund av för höga produktionskostnader. I så fall kommer alltför stembunden åker att utläggas till beten, där fuktighetsförhållandena äro gynnsamma, och till skogsmark, där jorden är för torr för betesbruk. För bibehållande av nuvarande produktion inom ifrågavarande områden på lång sikt torde en fortgående stenröjningsverksamhet av betydande omfattning vara erforderlig.

För närvarande synas föreligga svårigheter att för längre tid framåt bedöma den sannolika utvecklingen. Då i allt fall såväl nyodlings- som stenröjningsverksamheten kan bedrivas i den omfattning, som med hänsyn till andra omständigheter, såsom intresse, arbetskraft och maskiner, är möjlig utan att detta får någon betydelse för inriktningen av vår framtida jordbrukspolitik, föreligger i berörda förhållanden intet motiv för att ej nu upptaga ifrågavarande verksamhet. Det försöksmässiga arbete, varom här närmast blir fråga, synes emellertid få sin stora betydelse för förstärkning av våra många ofullständiga jordbruk. Även för vår livsmedelsförsörjning, därest avspärrningen skulle komma att räcka ännu en tid framåt, synes verksamheten få betydelse. De åtgärder, som föreslås till underlättande av nyodling och stenröjning medelst maskinella hjälpmedel, synes därför böra vidtagas oavsett vilken ställning, som man vill intaga till den framtida jordbrukspolitiken.

Tillgången på odlingsmark är störst i Norrland. Med hänsyn därtill, att uppodlingen satt in vid en senare tidpunkt i denna del av landet än i landet i övrigt är det naturligt, att den ej hunnit lika långt som inom Svea- och Götaland. Inom dessa senare områden äro återstående goda odlingsmarker mycket sällsynta. Endast lokalt torde smärre områden i samband med sänksänkningar, myrutedikningar eller eljest kunna bliva tillgängliga. Flerstädes har knappheten på lämpliga odlingsmarker lett till uppodling av marker, som efter nutida uppfattning näppeligen kunna anses odlingsvärda. Den stembundna åkern är i stor utsträckning bruten ur dylika marker. Endast genom grundliga stenröjningar kunna dessa områden göras användbara för ekonomisk jordbruksdrift i framtiden.

Inom Norrland äro de odlingsvärda jordarna någorlunda utnyttjade i södra delarna, men inom övre Norrland finnas ännu mycket stora odlingsreserver.

En av ämbetsverken tillkallad sakkunnig, professorn vid skogshögskolan Olof Tamm, har i en av honom upprättad promemoria angående tillgången

på odlingsbar mark inom de tre nordligaste länen uttalat bland annat följande.

Förutsättningarna för nyodling i större skala med maskinella hjälpmedel äro ganska goda i tre särskilt avgränsade regioner, nämligen det så kallade centraljämtska siluområdet, kustregionen av Västerbottens län och kustregionen av Norrbottens län. Detsamma är förhållandet inom ytterligare några smärre områden (Ragundadalen i Jämtlands län, Vilhelminatrakten i Västerbottens län och Pajala socken i Norrbottens län), men i övrigt äro odlingsmöjligheterna mindre goda utom i enstaka undantagsfall. Av största vikt är emellertid, att vid sådan nyodling gå fram med försiktighet och börja på sådana platser, där såväl de geologiska som de klimatiska förutsättningarna äro allra gynnsammast. Såsom bäst för nyodling synes kunna betecknas en sumpig mark med endast 2—3 decimeters torv och underlag av moränlera eller vattensedimenterad mjåla respektive lera. Som åkerjord blir en sådan mark kväve- och mullrik och kommer fort i hävd, men saknar de egentliga torvmarkernas olägenheter. Smärre skillnader i odlingskostnader, förknippade med eventuell skogsröjning, måste i detta sammanhang anses vara av underordnad betydelse.

Av till ämbetsverken avgivna yttranden från egnahemsnämnderna i de norrländska länen angående bland annat tillgången på odlingsvärd jord ha ämbetsverken bibringats den uppfattningen, att tillgången på lämplig odlingsjord i allt fall är riklig i övre Norrland. En sammanställning av de i egnahemsnämndernas yttranden lämnade uppgifterna utvisar följande minimiarealer odlingsvärd jord.

Gävleborgs län	25 000	hektar, därav	15 000	hektar torvjord,
Västernorrlands län	13 000	» , »	5 000	» » ,
Jämtlands län	59 000	» , »	35 000	» » ,
Västerbottens län	120 000	» , »	ej uppgiven	areal torvjord,
Norrbottens län	270 000	» , »	» »	» » .
	Summa 487 000 hektar.			

Till jämförelse ha ämbetsverken framhållit, att Norrlands hela åkerareal år 1937 utgjorde 465 000 hektar.

Ämbetsverken ha vidare rörande behovet av nyodling och stenröjning anført.

Den hittillsvarande statsunderstödda nyodlingsverksamheten har sin största omfattning i Norrland och då främst i övre Norrland. Inom övriga delar av riket torde nyodling bedrivas huvudsakligen för att erhålla bättre arrondering av åkerjorden. Med hänsyn till att medelarealen åker per brukningsdel är låg i Norrland, eller i Gävleborgs län 6,5, i Västernorrlands 4,1, i Jämtlands 4,4, i Västerbottens 4,5 och i Norrbottens län 3,8 hektar eller för hela Norrland 4,6 hektar mot 8,9 hektar för hela riket, synes behovet av nyodling allttjämt vara störst i övre Norrland. En ökning av medelarealen i Norrland med 2 hektar till 6,6 hektar skulle innebära en total nyodling av omkring 200 000 hektar. Utan att söka fixera det föreliggande odlingsbehovet vare sig i Norrland i dess helhet eller i de olika länen där, torde kunna sägas, att det synes vara önskvärt inom denna del av landet med en nyodling av betydande storleksordning, om de många ofullständiga jordbruken skola kunna kompletteras på denna väg. För stora delar av det berörda området torde detta vara den mest framkomliga och tillika mest önskvärda vägen,

eftersom folkökningen i ifrågavarande bygder ännu är relativt tillfredsställande.

Någon undersökning, som siffermässigt belyser vilka åkerarealer i vårt land, som kunna vara i behov av stenröjning, finnes icke. För att kunna i någon mån bedöma vilka åkerarealer, som kunna vara i behov av stenröjning, har lantbruksstyrelsen anmodat samtliga hushållningssällskap att lämna vissa uppgifter härom. Det ligger i sakens natur, att de svar, som erhållits, endast grunda sig på uppskattning och därför högst approximativt kunna angiva ifrågavarande arealer. Av svaren framgår, att ej mindre än drygt 445 000 hektar åker eller cirka 12 procent av rikets hela åkerareal anses vara i behov av stenröjning. Vissa åkrar äro emellertid så stenbundna eller eljest olämpliga för fortsatt jordbrukskultur, att en stenröjning ej kan anses motiverad. Enligt hushållningssällskapens uppskattning skulle av jordbruks-ekonomiska eller sociala skäl omkring 320 000 hektar, motsvarande 73 procent av den åkerareal, som är i behov av stenröjning, böra stenröjas. Denna areal, som torde kunna betraktas som en minimiareal, skulle emellertid utgöra en omfattande arbetsuppgift för stenröjning medelst maskinella hjälpmedel. Tydligt är sålunda, att mycket stora arealer åker inom vissa län äro i behov av att stenröjas. Åtminstone på vissa marker kan i framtiden yppa sig behov av ytterligare stenröjning, ehuru då i betydligt mindre omfattning. Förhållandet är nämligen det att, om stenröjningen verkställes till fullt plogdjup, får man under vissa förhållanden räkna med att ny sten kommer upp till plogdjup och sålunda kommer att hindra jordens bearbetning. Denna företeelse beror av att stenen i djupare jordlager lyftes av tjälen, visserligen obetydligt inom kortare tidrymmer men under en längre följd av år fullt påtagligt. Inom en 25-årsperiod kan sålunda kanske viss ytterligare stembrytning bliva erforderlig även om åkern nu blivit fullständigt rensad från sten.

Omfattningen av stenröjningen är störst i Smålandslänen och eljest i de syd- och mellansvenska skogsbygderna, främst i Kristianstads och Skaraborgs län. Inom dessa delar av landet föreligga alltså betydande arealer, som äro i behov av stenröjning, uppskattningsvis cirka 320 000 hektar. Då tillgången på arbetskraft i dessa bygder är relativt knapp och på grund av befolkningssituationen kan befaras bliva än knappare, föreligger stort behov av att genom stenröjning göra åkern mera lättbrukad. Endast genom stenröjning och understundom nyodling för bättre arrondering synes det bliva möjligt att öka användningen av jordbruksmaskiner, vilket torde vara en tvingande nödvändighet särskilt inom det mindre jordbruket.

Stenröjningsverksamheten har hittills varit rätt konjunkturbetonad. I tider med god sysselsättning och goda förtjänster har stenröjningen eftersatts för att i tider med dålig sysselsättning åter upptagas i större omfattning. Särskilt tydligt torde denna konjunkturvariation göra sig gällande bland de många små jordbrukare, som endast inneha så kallade stödjordbruk. För dessa innebär möjligheten att få stenröjningsbidrag en utväg att erhålla en om ock blygsam kontantinkomst genom att bedriva stenröjningsarbeten vid en tidpunkt, när förtjänstarbeten saknas. Dessa stödjordbrukare torde därför hysa mindre intresse, åtminstone under vissa tider, att anlita maskinhjälp, som medför en kontantutgift. I samma mån som åtgärden får karaktären att göra ett ofullständigt jordbruk mera fullständigt, torde emellertid nyssnämnda betänkligheter att anlita maskinella hjälpmedel bortfalla. Stenröjningen verkställs vanligen under vissa mellantider höst och vinter. I följd därav blir omfattningen av verksamheten också beroende av lämplig väderlek vid tiden för tillgång på arbetskraft.

De stenbundna arealerna åkerjord torde ej alltid böra stenröjas i sin hel-

het. Ur framförallt jordbruksekonomiska synpunkter synes böra övervägas, huruvida ej ett avskiljande av de mest stenbundna eller sämsta markerna bör äga rum och dessa användas för andra kulturformer. Genom omläggning till kulturbeten eller skogsmark torde understundom en rationellare lösning vinnas än om ytterligare kapital investeras genom en omfattande stenröjningsverksamhet. En dylik uppdelning på marker, som böra stenröjas, och sådana, som ej äro värda att stenröjas, torde redan vara påbörjad. Även om en sannolikt billigare stenröjningsverksamhet medelst maskinella hjälpmedel kan komma till stånd och därigenom påverka utgångsläget därhän, att för samma kostnad per enhet större arbete blir utfört, torde dock vara skäl i att verkställa prövning, huruvida stenröjningsarbetet är berättigat. Av hushållningssällskapens yttranden rörande frekvensen av åker i behov av stenröjning framgår även, att man flerstädes räknar med att endast en viss del av de stenbundna åkrarna bör stenröjas. Även med denna begränsning blir det dock flerstädes ett mycket omfattande arbete, innan stenröjningen verkställts i önskvärd omfattning. Uppskattningsvis synes det vara omkring 320 000 hektar åker, som böra stenröjas, därav den största arealen faller inom Götaland.

Ämbetsverken ha för sin del funnit, att den hittillsvarande verksamheten i fråga om nyodling och stenröjning på grund av olika orsaker icke bedrivits i önskvärd omfattning. Det kunde enligt ämbetsverkens uppfattning beräknas, att en med maskinella hjälpmedel bedriven verksamhet skulle få en större omfattning, framförallt på grund av den större effekt, som därvid kunde uppnås. Verksamhetens omfattning bleve givetvis även beroende av det stöd, som från det allmännas sida lämnades densamma. För de län, som närmast borde komma i fråga, ha ämbetsverken funnit sig kunna kalkylera med följande arealer per år i hektar räknat.

L ä n	Nuvarande årlig		Med maskinell hjälp sannolik årlig	
	total areal- ökning åker	stenröjning (stats- understödd)	nyodling	stenröjning
	medeltal 1928/37	medeltal 1941/42		
Norrbottnens	1 324	4	2 500	—
Västerbottnens	1 428	67	2 500	—
Jämtlands	94	74	700	200
Västernorrlands	281	61	300	200
Gotlands	140	24	300	—
Skaraborgs	—	137	—	500
Jönköpings	114	120	200	200
Kronobergs	253	184	500	500
Blekinge	—	169	—	500
Kristianstads	—	267	—	1 000
Summa	3 634	1 107	7 000	3 100

Bland övriga län, där stenröjning medelst maskinella hjälpmedel av ämbetsverken ansetts kunna årligen få stor omfattning, trots att den med statsbidrag hittills understödda stenröjningsverksamheten varit av mera blygsam omfattning, må nämnas Uppsala län (200—300 hektar), Södermanlands län (300 hektar), Kalmars läns norra del (1 200—1 600 hektar), Kalmar läns

södra del (400—500 hektar), Älvsborgs läns södra del (200 hektar) och Örebro län (500 hektar). Enligt uppgifter från hushållningssällskapen skulle i hela riket årligen omkring 7 500 hektar kunna stenröjas, om maskinella hjälpmedel komme till användning. Ämbetsverken ha ansett sig i huvudsak kunna godtaga dessa beräkningar.

Rörande de hittills vunna erfarenheterna av nyodlings- och stenröjningsverksamhet med maskinella hjälpmedel ha ämbetsverken anført.

Den största erfarenheten i vårt land av nyodlingsverksamhet med maskinella hjälpmedel torde föreligga från en av egnahemsnämnderna i Västerbottens län och Norrbottens län under år 1943 försöksmässigt bedriven nyodling. Sedan egnahemsstyrelsen inköpt fyra stycken traktorer av märket Lanz om 55 hästkrafter för vardera av dessa egnahemsnämnder, ha nämligen dessa traktorer blivit insatta i nyodlingsarbeten inom respektive län dels å egnahemsnämndernas egna jordområden och dels för nyodling åt enskilda. Bland annat av redogörelser, som rörande denna nyodlingsverksamhet utarbetats inom egnahemsnämnderna, framgår att verksamheten bedrivits under ogynnsamma förhållanden. Särskilt bränslet till traktorerna synes ha vällat stora svårigheter. Men även de använda plogarna synas ha varit mindre ändamålsenliga. Dessa omständigheter ha lett till att de effektiva traktortimmarna blivit alltför få i förhållande till den tid, som tagits i anspråk för verksamheten. Men traktorförarnas bristande erfarenhet om traktorerna i fråga om maskinell nyodlingsverksamhet överhuvudtaget har säkerligen bidragit till det mindre goda resultatet.

Även om denna verksamhet på grund av de ogynnsamma betingelserna givit ett mindre tillfredsställande resultat, framgår dock av densamma, att bättre resultat kan uppnås, allteftersom resultaten av vunna erfarenheter utnyttjas samt bättre maskiner, redskap, bränsle och smörjmedel kunna påräknas till mera normala priser. Möjligheterna att såväl öka driftssäkerheten som nedbringa driftkostnaderna synas nämligen vara goda. Vid de tillfällen då maskinerna arbetat tillfredsställande synes arbetsresultatet ha blivit mycket gott. Vid större driftssäkerhet synes därför effekten komma att bli fullt tillfredsställande. Överhuvudtaget har ifrågavarande försöksverksamhet, icke minst genom de brister i olika hänseenden, som konstaterats, givit värdefulla lärdomar för verksamhetens framtida bedrivande.

Närmare erfarenheter rörande nyodling med maskinella hjälpmedel föreligga även från Finland. Rörande denna verksamhet har överdirektören G. R. Ytterborn efter en studieresa därstädes upprättat en promemoria, vars innehåll giver stöd för den uppfattningen, att goda förutsättningar finnas för en nyodlingsverksamhet med maskinella hjälpmedel.

För stenröjningsverksamhet ha med bortseende från stubbrytare, vars införande på sin tid innebar en betydande lättnad i stenröjningsarbetet, maskinella hjälpmedel kommit till användning antingen endast för borrhningsarbeten eller ock för lyftning och borttransport av sten. Kalmar läns norra hushållningssällskap har försöksmässigt upptagit stenröjningsverksamhet med användande av borrhmaskinsaggregat av märket Warsop. Den andra arbetsmetoden, nämligen lyftning och borttransport av hela stenar, har prövats inom Kristianstads läns hushållningssällskap, där lantbrukaren Ture Olsson, Vårestorp, Immeln, för ändamålet konstruerat en stenröjningsmaskin av två olika typer, en för traktordrift och en för hästanvändning.

Av en av Kalmar läns norra hushållningssällskap rörande verksamheten avgiven redogörelse framgår, att den använda borrhmaskinen icke visat sig

fullt hållbar. De använda bränsle- och smörjoljemedlen ha vidare icke varit tillfredsställande, varjämte skötseln av maskinen berett svårigheter. Den beräknade effekten av två borrheter per timme har icke uppnåtts. Någon mera framträdande kostnadsbesparing torde därför icke ha erhållits. Efter de redan vunna erfarenheterna, synes dock i fortsättningen en kostnadsbesparing kunna påräknas.

Den inom Kristianstads läns hushållningssällskap använda, för lyftning konstruerade maskinen har icke fungerat tillfredsställande, när gengasdriven traktor kommit till användning. Vid fotogendrift uppgives maskinen däremot ha arbetat rätt tillfredsställande.

Förutom dessa försöksvis prövade metoder ha även annorstädes olika kompressoraggregat för stenborrning kommit till tillfällig användning. Inom Skaraborgs län har sålunda använts ett inom länet konstruerat kompressoraggregat, kopplat till vanlig oljedriven traktor, vilket uppgives ha ställt sig både prisbilligt och ändamålsenligt. Inom Örebro län har kompressoraggregat av Atlasdieseltillverkning för direktkoppling till vanlig traktor prövats med fördel. Priset för ett dylikt aggregat är cirka 3 000 kronor.

I fråga om behovet av och tillgången på maskiner, arbetskraft och konstgödsel för ifrågavarande verksamhet ha ämbetsverken funnit, att numera och i allt fall under fredliga förhållanden lämpliga maskiner stode till buds samt att situationen i fråga om arbetskraft och konstgödsel kunde bedömas såsom relativt gynnsam. Ämbetsverken ha här om vidare anfört.

För nyodlingsverksamhet med maskinella hjälpmedel synas erfordras traktorer med stor rörelseförmåga även i svår terräng och med stor dragkraft samt goda nyodlingsplogar och lätta traktorer eller fräsar för myr odling.

De traktorer, som kunna ifrågakomma för nyodling på fastmark, synas böra ha en maskinstyrka ej understigande 50 hästkrafter och vara utrustade med krypkedjor. Några inom landet tillverkade traktorer synas icke fylla dessa krav. Däremot finnas tyska och amerikanska fabrikat, som äro lämpliga. Tillgången på maskiner och reservdelar har under de sista åren icke möjliggjort upptagande av någon verksamhet på detta område. Numera har dock viss lättnad härutinnan inträtt.

För nyodling på myr äro emellertid ifrågavarande traktorer för tunga. Ej heller lämpa sig vanliga hjultraktorer för dylik odlingsverksamhet. Däremot ha lätta bandtraktorer visat sig användbara. Sådana finnas av olika fabrikat. För nyodling kunna även fräsmaskiner användas.

De hittills inom Sverige tillverkade nyodlingsplogarna synas ej heller helt fylla fordringarna. Sålunda har vid den genom egnahemsnämnderna bedrivna nyodlingsverksamheten framgått, att plogarna äro för klen dimensionerade och ej heller i övrigt fullt lämpliga. Av de från Finland föreliggande erfarenheterna att döma skulle emellertid finnas goda nyodlingsplogar av amerikansk tillverkning. En inhemsk tillverkning synes emellertid önskvärd och bör kunna bygga på redan vunna erfarenheter från nyodling med hjälp av traktorer inom Norrbottens respektive Västerbottens län. För brytning av mindre eller något murknade stubbar synes en stubbkrok kopplad till traktorn vara ändamålsenlig. För brytning av större färska stubbar, något som dock helst synes böra undvikas, samt för stenbrytning har en traktormaskin, utrustad med blad, av typ Caterpillar D 4 om 35 hästkrafter och D 7 om 70 hästkrafter, kommit till användning. Maskiner av denna typ kunna även användas för plöjning. Dessa maskiner, som mest torde användas för vägbryt-

ning, ställa sig emellertid mycket dyrbara. Före kriget kostade de omkring 23 000 respektive 33 000 kronor. Nu torde dessa maskiner, som äro av amerikansk tillverkning, ej kunna anskaffas. Maskinerna torde för övrigt endast få betydelse vid sådana stora samlade arbetsföretag, där speciellt behov av en dylik maskin föreligger.

Liksom vid nyodling torde vid stenröjning en viss arbetsspecialisering bliva lämplig. Arbetet synes kunna bedrivas efter två huvudprinciper. Den ena innebär, att arbetet med stenens borrhning utföres med hjälp av maskiner, den andra att stenen med maskinella hjälpmedel lyftes och transporteras utan sönderdelning. I förra fallet synes hjälp endast böra ifrågakomma för själva borrhningsarbetet. Möjligen skulle också sprängningsarbetet kunna utföras av samma personal, som sköter borrhmaskinerna. Däremot skulle borrhtransporten av den sprängda stenen kunna utföras genom jordbrukarens egen försorg. Vid den andra metoden verkställs stenlyftningen och transporten till sidan av fältet i ett sammanhang. Båda förfaringssätten torde ha sina fördelar. Sannolikt kunna båda metoderna användas till komplettering av varandra.

Den motordrivna stenborrningen synes kunna både underlätta och förbilliga stenröjningen. De tidigare refererade försöken tala sålunda för att detta skall bliva möjligt. Traktordrivna kompressoraggregat torde också understundom kunna komma till användning. Numera och i varje fall under fredliga förhållanden synas sålunda stå till buds olika maskiner, som kunna underlätta såväl nyodling som stenröjning.

En viktig förutsättning för nyodlings- och stenröjningsverksamhet med maskinella hjälpmedel är tillgång på lämplig arbetskraft. Då tillgång på arbetskraft med tillräcklig erfarenhet torde vara synnerligen begränsad, blir det nödvändigt att sörja för en fortgående utbildning av personal. För att den maskinella verksamheten skall komma till sin rätt måste vidare lämpliga arbetslag kunna uppsättas. För rena hantlangningsuppgifter bör ny personal kunna insättas allt efter behov. Sålunda böra ortens jordbrukare kunna tillhandahålla arbetskraft för detta ändamål, under förutsättning att erforderliga förmän finnas stadigvarande anställda, vilka kunna instruera om förekommande arbetsuppgifter. För specialarbeten, borrhning, borrhväsning m. m. fordras däremot särskild personal. Under normala förhållanden synes arbetskraftfrågan icke behöva orsaka några större svårigheter.

Vid igångsättande av större nyodlingsverksamhet uppstår även frågan om konstgödselbehovet och möjligheterna att fylla detta. Under krigsåren har konstgödseltillgången varit knapp, särskilt beträffande fosforsyrehaltig sådan. Vid bedömande av denna fråga torde emellertid böra bemärkas, att i de delar av landet, där nyodlingsverksamheten beräknas igångsättas, konstgödsel-användningen varit lägre än i andra delar av landet. I samma trakter är emellertid kreatursantalet per arealenhet stort, varför tillgången på naturlig gödsel är ganska riklig. Temporärt skulle därför gödselbehovet för nyodlingarna i viss utsträckning kunna tillgodoses genom naturlig gödsel. Det har även ansetts, att nyodlingarna, särskilt om de verkställas på godartad fastmark, icke skulle vara i samma behov av gödsling under de första åren som senare, beroende av att vid odlingen en del nedplöjda mullämnen och aska från bränning av ris m. m. skulle verka gödslande på jorden. Inför möjligheten att inom relativt kort tid konstgödseltilldelningen kan bliva rikligare, synes ej dagens försörjningsläge i detta avseende få utgöra hinder för verksamhetens igångsättande.

Vid bedömande av de sannolika kostnaderna för nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel ha ämbetsverken

kommit till den uppfattningen, att maskinella hjälpmedel komma att visa sig fördelaktiga även ur privatekonomisk synpunkt. I detta häseende ha ämbetsverken yttrat.

Genom användning av maskinella hjälpmedel för nyodling och stenröjning har man trott sig vinna ej blott tid utan även kostnadsbesparing. Av den mera försöksmässigt bedrivna verksamheten kan man visserligen ej utläsa så påtagliga bevis för att kostnadsbesparing verkligen erhålles. Med hänsyn till de förhållanden, som härvid påtagligen försämrat det driftsekonomiska resultatet, synas dock välgrundade förhoppningar kunna hysas om att verksamheten under mera normala förhållanden skall bliva även ekonomiskt förmånlig. Av kalkyler som egnahemsnämnderna i Västerbottens och Norrbottens län framlagt på grundval av 1943 års driftsresultat framgår, att kostnaden för stubbrytnings- och plöjningsarbetet i genomsnitt ej överstigit 350 kronor per hektar, när jämväl ränte- och amorteringsanspråk tillgodosetts. De i nämnda summa ingående delkostnaderna för bland annat bränsle och smörjolja äro mycket höga på grund av gällande höga priser å dessa förnödenheter. En reduktion av kostnaderna med ledning av sannolika efterkrigspriser synes verka därhän, att kostnaderna komma att nedgå till inemot hälften av förenämnda kostnadsbelopp. I varje fall synes högre kostnad än 200 kronor per hektar för stubbrytnings- och plöjningsarbetet ej sannolik. Med en så relativt låg kostnad i sikte synes skäligt antaga, att maskinella hjälpmedel komma att även ur ekonomisk synpunkt bliva eftersökta vid genomförande av nyodlingsföretag. Genom ytterligare förbättringar av maskinutrustningen och större erfarenheter beträffande arbetets utförande torde för övrigt odlingskostnaderna ytterligare kunna nedbringas.

I fråga om stenröjningsverksamheten föreligger ännu icke så stor erfarenhet rörande ekonomien vid användning av maskinella hjälpmedel. Kostnaderna för stenborrning beräknades i Kalmar läns norra hushållningssällskap till 5 kronor per meter, vilket torde motsvara en kostnad av i genomsnitt 30 kronor per hektar. Kostnaden för borrning för hand har visserligen ansetts ej bliva högre än för borrning med maskin. Nedan berörda kostnadsberäkningar för år 1942 visa dock ett medeltal av omkring 115 kronor per hektar av den mark, som skall stenröjas, där borrning för hand ifrågakommer. Till kostnaderna för borrning komma kostnader för sprängning och bortforsling av stenen med respektive omkring 55 och 350 kronor. Totala kostnaden belöper därför sannolikt till omkring 435 kronor per hektar vid maskinell stenborrning mot eljest omkring 520 kronor.

Enligt metoden med lyftning och borttransport av stenen utan sprängning har kostnaden i en del fall uppgått till omkring 750 kronor per hektar. Vid mera normal stenförekomst har man beräknat kostnaden till omkring 325 kronor per hektar. Till jämförelse kan nämnas att enligt kostnadsberäkningarna för samtliga under år 1942 understödda stenröjningsföretag omfattande 1 654 hektar, beräknades totalkostnaden till i medeltal 518 kronor per hektar. Av ifrågavarande kostnader utgjorde kostnaden för brytning och bortförande av stenar 67 procent, för sprängämnen 11 procent och för borrning 22 procent. Härav torde framgå att, därest samma effektivisering av brytnings- och transportarbetet kan uppnås som beträffande borrningen, en största besparing torde kunna uppnås i förstnämnda fallet och i andra hand beträffande borrningskostnaderna. Även på detta område rör man sig emellertid med priser, föranledda av krisförhållandena. Någon minskning av stenröjningskostnaderna synes därför både möjlig och sannolik. Ifråga om stenröjningsverksamheten måste emellertid också hänsyn tagas till den roll stenröjningen under vissa förhållanden spelar för beredande av någon ar-

betsinkomst för vissa mindre jordbrukare under lågkonjunkturer. Detta har till följd att, även om stenröjningen med maskinella hjälpmedel blir ekonomiskt fördelaktig, en obenägenhet kan föreligga att på detta sätt utföra ett arbete, som under vissa förhållanden löser ett sysselsättningsproblem. Även med beaktande av detta återhållande moment, torde dock en ekonomiskt fördelaktig stenröjningsverksamhet med maskinella hjälpmedel komma att bedrivas, där förutsättningar finnas att kunna finansiera de kontanta utläggerna därför.

Det avsedda statsunderstödet för maskinanskaffning ha ämbetsverken föreslagit skola lämnas i form av lån från jordbrukets maskinlänefond intill hela kostnaden för inköp av erforderlig maskinutrustning. Med hänsyn till att anskaffningskostnaderna bleve relativt höga och i betraktande av att det merendels syntes vara mindre jordbrukare, som ämnade utföra nyodling eller stenröjning med anlitan av maskinella hjälpmedel vilka de var för sig ej hade möjlighet att anskaffa, skulle ytterligare hjälp utöver vad som nu kunde lämnas genom lån från jordbrukets maskinlänefond vara erforderlig. Härom har anförts följande.

Det synes lämpligt, att ifrågavarande verksamhet bedrivs av ekonomiska föreningar, vilka helst torde böra omfatta ett helt hushållningssällskaps område. För dessa torde komma att krävas så stort driftkapital, att härför kommer att åtgå hela det andelskapital, som kan uppbringas. Jämväl hushållningssällskap, som upptaga ifrågavarande verksamhet i egen regi, synas bliva i behov av särskilt understöd. Statens understöd torde böra givas den omfattningen, att det motsvarar hela inköpsvärdet av maskiner och redskap för ifrågavarande verksamhet. Eftersom verksamheten bör bedrivas så, att den täcker kostnaderna, däri inbegripet amortering av maskinerna, synes understödet kunna lämnas i form av lån från jordbrukets maskinlänefond. Emellertid möjliggöra nuvarande bestämmelser för denna fond ej utlämnande av lån till högre belopp än 80 procent av maskinernas inköpsvärde. En sådan begränsning synes utgöra ett hinder både för ekonomiska föreningar och för hushållningssällskap att upptaga verksamheten på grund av svårighet att anskaffa erforderligt kapital för maskininköpen. På grund härav synas lån från jordbrukets maskinlänefond böra utlämnas till ifrågavarande föreningar och hushållningssällskap till belopp, motsvarande hela inköpsvärdet för maskinerna. Denna särskilda förmån för nyodlings- och stenröjningsverksamheten synes ej i övrigt böra påverka stipulerade lånevillkor, vilka därför kunna bibehållas oförändrade. Således skall bidrag under i övrigt gällande villkor kunna beviljas till amortering av lånet, motsvarande 20 procent av lånets ursprungliga belopp.

Beträffande de säkerheter, som skola lämnas för lånen, synas inga särskilda villkor böra föreskrivas. Hushållningssällskap bör således kunna erhålla lån mot sedvanlig egen skuldförbindelse vare sig lånemedlen skola disponeras av sällskapet självt för nu ifrågavarande ändamål eller förmedlas till låntagare hos sällskapet. Prövningen av den säkerhet, hushållningssällskap vill kräva för lån till ekonomisk nyodlingsförening, bör ske genom respektive hushållningssällskap. Bemärkas bör, att det står sällskapet öppet att tillhandahålla maskinerna genom så kallat hyreskontrakt, därest icke föreningen skulle kunna eller vilja lämna den borgen, som låneförmedlaren finner tillfredsställande. I förevarande fall synes det bliva en förtroendesak, huru krediten bör ordnas. Flerstädes torde dylik nyodlingsförening även kunna påräkna särskild borgen av jordbrukets ekonomiska föreningar.

Vad sålunda föreslagits förutsätter vissa ändringar i gällande kungörelse angående lån från maskinlänefonden.

I fråga om den maskinella nyodlings- och stenröjningsverksamhetens organisation ha ämbetsverken uttalat, att verksamheten syntes kunna handhavas av enskild person, särskilt bildade ekonomiska föreningar, hushållningssällskap eller egnahemsnämnder. Ämbetsverken ha härom vidare anfört.

Den enskilde torde mera sällan komma att bedriva denna verksamhet i någon större omfattning. Där verksamheten skall bedrivas i större omfattning, synes det, såsom tidigare framhållits, vara lämpligt att bilda särskilda ekonomiska föreningar, vilka skulle anskaffa erforderliga maskiner och bedriva förbättringsverksamheten i stort. I samband med den snabbkolonisationsrörelse, som blev aktuell i Finland efter vinterkriget, har dylik verksamhet av jordbrukaresammanslutning blivit prövad och visat sig medföra goda resultat, under förutsättning att intresserade jordbrukare haft någonlunda gott ekonomiskt underlag. Förutsättningar för dylika föreningar synas föreligga inom vissa delar av vårt land. Dessa föreningar, förslagsvis benämnda nyodlingsföreningar, böra organiseras för ett helt hushållningssällskaps område eller i varje fall för en väsentlig del därav. En större förening synes nämligen få större resurser och lättare kunna bära kostnaderna för den administration, som kräves för ett gott utnyttjande av maskinparken. Särskilda förmåner ha tidigare föreslagits för dylik förening i form av lån från maskinlänefonden på fördelaktiga villkor. För att kunna pröva föreningens ändamålsenlighet för sin uppgift torde länets hushållningssällskap böra auktorisera sådan förening och för densamma fastställa arbetsplan. I den mån statsunderstödet ej anses tillfyllest utöver eget andelskapital, torde dylik förening kunna påräkna stöd från jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse inom bygden.

Där dylika ekonomiska föreningar för maskinell nyodlings- och stenröjningsverksamhet ej kunna komma till stånd, böra hushållningssällskapen själva kunna upptaga verksamheten i egen regi. Inom både Norrbottens och Västerbottens län torde det sålunda vara ovisst, huruvida särskilda nyodlingsföreningar kunna komma att bildas. Även inom andra hushållningssällskap kunna liknande förhållanden föreligga.

Den enskilde maskinhållaren har möjlighet att anskaffa kapital från jordbrukets maskinlänefond på vanliga villkor. Någon ändring i dessa villkor synes ej erforderlig eller lämplig.

För att möjliggöra för ekonomiska nyodlingsföreningar och hushållningssällskap att upptaga verksamheten i stor skala, därvid betydande kapitalbelegg kunna erfordras, och jämväl för att stimulera till dylik verksamhet har tidigare föreslagits, att lån från jordbrukets maskinlänefond i förevarande fall skall kunna beviljas till hela kostnaden för inköp av maskiner. För verksamheten erforderligt driftkapital bör däremot tecknas i form av andelskapital eller tillskjutas i annan form från orten. Då arbetet normalt förutsättes kunna bedrivas mot ersättningar, som täcka ränta, amortering och driftskostnader, bör verksamheten sålunda kunna finansiera sig själv.

Den av förenämnda nyodlingsföreningar (inberäknat stenröjningsföretag) och hushållningssällskap bedrivna verksamheten hör erhålla en efter ortsförhållandena anpassad organisation, ägnad att utnyttja maskinerna jämte den anställda personalen på bästa sätt. Genom en god och förutseende ledning av respektive företag torde kunna utvinnas stor effekt av insatta maskiner och personal. Ju större omfattning rörelsen får, dess viktigare blir det, att

ledningen undviker onödig tomgång i något avseende. Förutom ledaren för hela verksamheten fordras traktorförare och förmän med erfarenhet och energi samt intresse för ifrågavarande verksamhet. Hantlangningspersonal bör anskaffas av jordbrukarna själva i orten, därest ej deras egen arbetsinsats är tillräcklig. Arbetet torde böra bedrivas i två skift per dygn under den ljusa årstiden för att möjliggöra ett gott utnyttjande av maskinkapitalet. Hänsyn måste tagas här till vid bedömning av personalbehovet.

Organisationen synes lämpligen kunna uppbyggas efter följande schema. Inom varje sällskaps område, där verksamhet av förevarande slag ifrågakommer, bör finnas en person anställd hos hushållningssällskap eller nyodlingsförening, vilken fungerar som ledare för verksamheten. Huruvida denne person blir helt sysselsatt härmed eller ej blir beroende på verksamhetens omfattning. Är verksamheten av mindre omfattning, kan uppdraget ha karaktär av deltidstjänst.

För verksamhetens bedrivande på platsen organiseras personal och maskiner i arbetslag. Är det fråga om nyodling, bör för varje arbetslag svara en förman, vilken har att ordna alla förarbeten för maskinerna samt träffa avtal om arbetsobjekt i den mån dessa ej äro i förväg helt planlagda. Förmannen utövar även befäl och tillsyn över förare och maskiner. Det synes lämpligt, att varje arbetslag tilldelas tre traktorer. Då varje traktor behöver två förare, skulle erfordras sex förare i ett traktorlag. För varje traktor erfordras alltefter svårighetsgraden 2—5 man såsom hantlangare vid stubbdragning m. m. Det bör ankomma på förmannen att också organisera dessa hjälplag och lämna dem anvisning rörande bästa sättet att sköta stubbkrok och eventuella andra hjälpmedel.

Gäller uppgiften stenröjning synes det lämpligt, att tre bormaskiner ingå i arbetslaget. Därvid torde erfordras fyra borrhare förutom två borrhässare och helst två hantlangare för att transportera borrharna till och från vässningsstället, om arbetet bedrivs i dubbla skift. Därvid har beräknats en maskin i reserv, vilket enligt erfarenhet synes nödvändigt med hänsyn till driftstörningar. Någon särskild förman erfordras ej här, men däremot får en borrhare för varje maskin som förste man svara för en förmans uppgifter. Bemärkas bör, att det inom vissa län torde bliva nödvändigt att sammansätta både traktorlag och borrarlag att alltefter omständigheterna arbeta var för sig eller i samverkan. På verksamhetens ledare bör ankomma att samordna verksamheten för uppnående av största möjliga effekt.

Inom de län, där nyodlingsverksamhet skall bedrivas i större omfattning, synas minst tre dylika traktorlag erfordras och sammanlagt för dessa sålunda nio traktorer. Därjämte torde en maskin vara önskvärd i reserv, om personalen skall kunna utnyttjas effektivt. I allt skulle därför erfordras tio traktorer. Med en avverkning av 150 à 200 hektar per traktor och säsong skulle en dylik länsorganisation kunna avverka 1 350—1 800 hektar per år.

Vid stenborrning kan ett till tre borrarlag ifrågakomma för ett hushållningssällskaps område. Finnas tre borrarlag torde erfordras minst tio bormaskiner för fullgod effekt. Avverkningen vid en dylik mera omfattande verksamhet torde kunna beräknas till 15 000—20 000 bormeter för år, vilket vid medelsvår stenighet torde motsvara en stenröjningskapacitet av omkring 3 000—5 000 hektar åker för år. För Norrland och de övriga delar av landet, där man måste räkna med en kortare arbetssäsong, torde effekten bliva lägre än i södra och mellersta Sverige.

Ledningen och övervakningen av den med maskinella hjälpmedel bedrivna nyodlings- och stenröjningsverksamheten böra ankomma på lantbruksstyrelsen i vad rör den genom hushållningssällskapen bedrivna verksamheten.

Beträffande statsunderstöd till enskilda jordbrukare vid nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel ha ämbetsverken anført.

Stöd åt den enskilde jordbrukaren torde främst böra lämnas från anslaget till förstärkning av ofullständiga jordbruk. Har härvid bidrag redan beviljats för nyodlings- eller stenröjningsföretag, till vars utförande maskinella hjälpmedel sedermera komma till användning, bör bidragstagaren, som anlitar dylik maskinell hjälp, antingen kontant lämna ersättning för sålunda erhållen hjälp enligt fastställd taxa eller också lämna fullmakt, vilken berättigar den som handhar den maskinella verksamheten att lyfta ersättningen hos vederbörande hushållningssällskap. En sådan ordning kan emellertid endast tillämpas i de fall, att nyodlingen eller stenröjningen planlagts så lång tid i förväg, att bidragsansökan hunnit beviljas.

Skall den maskinella nyodlings- eller stenröjningsverksamheten emellertid kunna få någon större omfattning, synes böra undersökas, huruvida ej också annan väg för lämnande av statsunderstöd kan vara möjlig. I detta sammanhang kan även pekas på den kostnad och tidsförlust, som uppstår vid förflyttning av maskinaggregaten. Längre transporter av traktorer måste sålunda ske med bil. Det innebär därför en vinst, därest flera arbetsobjekt inom en ort kunna upptagas i ett sammanhang. För uppnående av en sådan större koncentration är det önskvärt med en mera enhetlig planläggning av arbetet för viss ort. Dyligt planlägningsarbete förutsätter i regel ansökan från markägare i rätt god tid före igångsättandet, medan intresse för att få liknande arbete utfört ofta väckes hos andra markägare genom att maskinen kommer till orten. Understundom ligger det så till, att det ur arbetsynpunkt är fördelaktigt, att ett större område bearbetas i ett sammanhang. Detta gäller särskilt under vissa skiftesförhållanden i Norrland, där ett mellanliggande skifte kanske helst bör plöjas samtidigt med de omkringliggande skiftena, om tidsvinst skall göras. Under dylika förhållanden är det angeläget att finna någon form, som med markägarens samtycke utan större omgång medgiver utvidgning av arbetsobjekten. I de fall att nytillkommande objekt tillhöra personer med förmåga att betala stipulerad ersättning, kan en dylik utvidgning lätt ske. Men ofta rör det sig om personer, som äro i behov av bidrag för arbetets utförande. Emellertid synes förmannen i dylika fall böra äga möjlighet att verkställa arbetet i fråga utan att betalning erlægges av rekvisrenten.

Den, som sålunda fått arbete utfört, skulle sedan inkomma med ansökan om statsbidrag. Vid den planläggning av företaget, som härefter utföres av hushållningssällskapets befattningshavare, upplages kostnaden för det utförda arbetet. Den, som verkställt arbetet, får i sin tur möjlighet att erhålla betalning för arbetet ur det bidrag, som i vanlig ordning kan komma att beviljas jordbrukaren i fråga.

Efter upplöiningen återstå många kompletteringsarbeten såsom dikning, planering, tillkörning m. m. Många jordbrukare äro i behov av bidrag jämväl för dessa arbetens utförande. Vid den undersökning, som sker för bedömande, huruvida bidrag må utgå för det förskottsvis utförda plöjningsarbetet, måste givetvis samtidigt beräknas kostnaderna för återstående kompletteringsarbeten. Samtliga odlingskostnader komma således även i dessa fall att medtagas i kostnadsberäkningen och att ligga till grund för beviljande av bidrag.

Vid utförande av nyodling eller stenröjning förskottsvis åt jordbrukare, som ej tidigare beviljats bidrag för ändamålet, men vilken är i behov av bidrag för likvidering av kostnaden för plöjning eller stenröjning, kommer den, som verkställer arbetet, att få en fordran utestående på längre tid, kan-

ske ett år eller mera. Detta medför, att företagets behov av rörelsekapital blir större än som eljest synes nödvändigt. Denna olägenhet torde emellertid bliva ofrånkomlig med dylik anordning. Därför blir det nödvändigt att redan vid planläggningen av de första företagen inom orten söka få med alla dem, som kunna tänkas vara samtidigt i behov av maskinell hjälp och av bidrag för arbetets utförande. Förrättningsmännen torde därför få nedlägga särskilt arbete på att få planläggningen så fullständig som möjligt i vad rör arbetets totala omfattning inom en by eller en ort.

Ämbetsverken ha i detta sammanhang övertvägt möjligheten att låta vederbörande arbetsförman på allenast muntlig framställning bevilja preliminära bidrag i form av naturaprestation. På grundval av uppgifter om areal och använd tid och med tillämpning av en särskild taxa skulle därefter värdet av det förskottsvis utförda arbetet kunna uträknas. Efter förmannens rapport till hushållningssällskapet skulle bidraget bokföras i vederbörlig ordning och ersättningen lyftas av maskinföretagets huvudman av tillgängliga bidragsmedel. Ämbetsverken ha emellertid ansett sig böra förorda den tidigare angivna formen för understöd åt enskilda jordbrukare, enär man allenast därigenom skulle vara i stånd att reservera sannolikt otillräckliga bidragsbelopp till förmån för dem som närmast vore i behov av bidrag.

Ämbetsverken ha vidare anført.

För närvarande äro bidragen begränsade till jordbruk med en åkerareal av högst 20 hektar inberäknat vad som skall nyodlas eller förbättras genom bidrag. Jordbruk med större åkerareal synas däremot endast kunna komma i åtnjutande av ifrågavarande hjälp mot ekonomiskt vederlag enligt taxa. Då den statsunderstödda verksamheten på ifrågavarande område närmast är avsedd för komplettering av ofullständiga jordbruk, synes någon erinran ej kunna göras häremot.

I bestämmelserna om bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk finnes bland annat även stadgat, att statsbidrag icke må på en gång tilldelas en och samma person med högre belopp än tillhoppa 800 kronor. Ifrågavarande begränsning synes tillsviðare böra bibehållas.

Vad här anførts torde icke behöva föranleda komplettering eller ändring av gällande bidragsbestämmelser.

Beträffande de för ifrågavarande verksamhets upptagande erforderliga statsmedlen ha ämbetsverken anført.

Vid upptagande av nyodlings- och stenröjningsverksamhet medelst maskinella hjälpmedel efter de förut av ämbetsverken föreslagna riktlinjerna synes jordbrukets maskinlånefond samtidigt böra förstärkas. Med hänsyn till fondens nuvarande ställning och beräknad medelsåtgång, synes till en början den erforderliga ökningen av fondkapitalet kunna uppskattas till 1 000 000 kronor.

Även anslaget till statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. måste ökas, om verksamheten skall kunna få den beräknade ökade omfattningen. Med oförändrade bidragsgrunder skulle en önskvärd fördubbling av odlingsarealen och en förslagsvis beräknad cirka fem gånger större stenröjningsverksamhet än den nuvarande kräva ett däremot förhöjt statsanslag. Med hänsyn till att verksamheten kan beräknas komma i gång först så småningom, uppskatta ämbetsverken emellertid det ökade medelsbehovet under det första budgetåret efter verksamhetens igångsättande till 2 000 000 kronor.

I sina förut oinfrämjade skrivelser den 31 augusti 1944 har *lantbruksstyrelsen* meddelat, att styrelsen beviljat lån från jordbrukets maskinlånafond under budgetåren 1941/42, 1942/43 och 1943/44 med respektive 895 000 kronor, 1 336 000 kronor och 2 134 370 kronor samt under den dittills tilländalupna delen av budgetåret 1944/45 med 600 000 kronor. Den 1 juli 1944 hade den för utlåning disponibla kapitaltillgången uppgått till i runt tal 1 172 000 kronor, vilket belopp utgjort reservation å anvisade anslag. Genom beslut den 30 juni 1944 hade Kungl. Maj:t medgivit, att denna reservation finge under budgetåret 1944/45 användas för med anslaget avsett ändamål. Vid utgången av innevarande budgetår torde reservationen emellertid, i den mån densamma icke dessförinnan förbrukats, komma att tillföras budgetutjämningsfonden. Under budgetåren 1944/45 och 1945/46 beräknades inflyta amorteringar med omkring 600 000 kronor respektive 650 000 kronor. Till förfogande för låneverksamheten under återstående del av innevarande budgetår skulle alltså finnas ett belopp av omkring $(1\,172\,000 + 600\,000 - 600\,000 =)$ 1 172 000 kronor. Motsvarande belopp komme att under budgetåret 1945/46 uppgå till allenast 650 000 kronor. Med hänsyn till den ökade efterfrågan å lån från jordbrukets maskinlånafond, som varit rådande under närmast föregående år, syntes det enligt *lantbruksstyrelsens* uppfattning erforderligt med ett kapitaltillskott till fonden av 2 000 000 kronor. Därest emellertid *lantbruksstyrelsens* och *egnahemsstyrelsens* förslag om ändring av bestämmelserna angående lån från fonden i syfte att främja nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel vunne statsmakternas bifall, syntes en ytterligare ökning av fondkapitalet med 1 000 000 kronor nödvändig. Det erforderliga kapitaltillskottet till fonden utgjorde således 3 000 000 kronor. Till Grundförbättringar: Bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. hade för budgetåret 1944/45 anvisats ett förslagsanslag av 2 000 000 kronor. Därjämte hade riksdagen medgivit, att Kungl. Maj:t finge under kalenderåret 1945 bevilja statsanslag till 2 500 000 kronor för utlämnande av statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. Med anlitande av sistnämnda belopp syntes i likhet med vad som varit fallet under de senaste åren endast omkring 50 procent av under året föreliggande ansökningar om bidrag kunna tillgodoses. Därest *lantbruksstyrelsens* och *egnahemsstyrelsens* förenämnda förslag vunne statsmakternas bifall, måste enligt *lantbruksstyrelsens* mening anslaget till bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk ökas. Med hänsyn till att den ifrågasatta verksamheten kunde beräknas komma i gång först så småningom, uppskattades det ökade medelsbehovet under det första budgetåret efter verksamhetens igångsättande till 2 000 000 kronor. *Lantbruksstyrelsen* funne sig därför böra för år 1946 räkna med en från 2 500 000 kronor till 4 500 000 kronor ökad bidragstilldelning till arbeten av ifrågavarande slag. Fördelningen av detta belopp på de med detsamma avsedda ändamålen har *lantbruksstyrelsen* i likhet med vad dittills varit fallet ansett böra bestämmas av Kungl. Maj:t. Erfarenheten utvisade, att de för visst år beviljade bidragen såsom regel ej bleve under samma år i sin helhet tagna i anspråk. Med hänsyn därtill har styrelsen funnit, att för budgetåret 1945/46 icke behövde för ändamålet anvisas högre belopp än 3 000 000 kronor.

Yttranden över lantbruksstyrelsens och egnahemsstyrelsens förslag.

Lantbruksstyrelsens och egnahemsstyrelsens förslag har i princip tillstyrkts i nära nog samtliga yttranden. Endast Gotlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har helt avstyrkt förslaget. Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har ansett sig sakna anledning att uttala sig om förslaget, enär detsamma syntes vara av underordnad betydelse för jordbruket inom länet. I de yttranden, som avgivits av statskontoret, lantbruksakademien, jordbrukstekniska föreningen samt Älvsborgs läns norra och Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uttalats tvekan rörande möjligheten att för närvarande genomföra förslaget. Av yttrandena må här i övrigt återgivas följande.

Behovet av ökad nyodlings- och stenröjningsverksamhet har vitsordats i så gott som samtliga yttranden. *Hushållningssällskapens ombud* ha uttalat, att enligt ombudens mening föreläge inom landet såväl förutsättningar för som behov av nyodling och stenröjning i en omfattning, som måste anses betydande. Ombuden ansåge det därför vara fördelaktigt om en ökad nyodlings- och stenröjningsverksamhet kunde komma till stånd, särskilt som en dylik verksamhet i första hand skulle bliva till nytta för brukarna av ofullständiga jordbruk.

Norrlandskommittén har i detta hänseende anfört i huvudsak följande.

De norrländska jordbruksfastigheterna karakteriseras genomgående av liten åkerareal. Den vid det norrländska jordbruket sysselsatta befolkningen är emellertid förhållandevis stor. Då vidare arealskördarna ofta ligga lägre i Norrland än i landet i övrigt, blir produktionen av skördeenheter per yrkesverksam person av jordbruksbefolkningen där avsevärt lägre. Jordbrukarna äro därför såsom läget nu är i större eller mindre grad hänvisade till inkomster från andra näringsgrenar.

Norrlandskommittén anser, att det ur många synpunkter vore till fördel om produktionsvolymen per jordbruksfastighet i Norrland så kunde ökas, att den befolkning, som har sin huvudsysselsättning i jordbruket, i väsentligt större utsträckning kunde hämta sin utkomst från denna näringsgren. Ett viktigt hjälpmedel att nå denna ökning i produktionsvolymen per brukningsdel synes en ökning av åkerarealen genom nyodling bliva.

Användning av maskinella hjälpmedel för nyodling åsyftar såväl att öka nyodlingsintensiteten som att minska kostnaden för denna verksamhet. Att användning av maskinella hjälpmedel måste innebära möjligheter för snabbare nyodling torde vara obestridligt. Då en ökad nyodlingsverksamhet är önskvärd i Norrland, finner kommittén det motiverat att en organiserad maskinell nyodlingsverksamhet kommer till stånd.

Rörande de hittills vunna erfarenheterna av nyodlings- och stenröjningsverksamhet med maskinella hjälpmedel ha uttalanden gjorts i ett flertal yttranden.

Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har i detta hänseende anfört.

Den hittills av egnahemsnämnderna i Norrbottens och Västerbottens län försöksmässigt bedrivna verksamheten visar enligt förvaltningsutskottets för-

menande synnerligen nedslående resultat. Sålunda redovisar egnahemsnämnden i Norrbotten för sin verksamhet under år 1943 en effektiv körtid per möjlig arbetsdag av endast respektive 2 timmar 45 minuter och 2 timmar för de tvenne traktorer, som nämnden disponerat. Den verkliga körtiden blir i dessa fall 28,1 respektive 24,6 procent av den möjliga. Den övriga tiden har åtgått till reparationer, fastkörning m. m. Av den ineffektiva tiden kommer den ojämförligt största delen på reparationer och översyn med sammanlagt ej mindre än cirka 53 procent för båda traktorerna. Kostnaden per effektiv arbetstimme belöper sig till ej mindre än i medeltal för båda traktorerna 48 kronor. I denna kostnad synes emellertid ej ha inräknats ränta och amortering å traktorerna. Den tid, som åtgått för reparationer, synes giva vid handen, att traktorerna och därtill hörande aggregat icke varit lämpliga för det arbete, varom här är fråga. Det är emellertid att hoppas, att sådana traktorer och redskap, som kunna motstå de påfrestningar, vilka äro för handen vid nyodling, skola framkomma samat att vid tillgång på lämpligare drivmedel. än som nu kommit till användning, resultatet av nyodling med maskinella hjälpmedel skall bliva gynnsammare än hittills utförda försök visa.

Kalmar läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott har uttalat, att hushållningssällskapet även under år 1944 bedrivit stenröjning med maskinella hjälpmedel och att verksamheten, sedan personalen numera blivit inarbetad och maskinerna förbättrade, väl motsvarade de förväntningar på ett gott arbetsresultat, som hushållningssällskapet hyste vid verksamhetens igångsättande.

I sitt yttrande har *Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* meddelat, att efter en under hösten 1943 och våren 1944 verkställd utredning angående stenröjning med maskinella hjälpmedel vissa provborrningar ägt rum och att kostnaderna därvid uppgått till 3 kronor metern, då 36 millimeters borrh använts.

Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har lämnat följande uppgifter rörande det av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen omförmälda, av lantbrukaren Ture Olsson i Värestorp konstruerade stenröjningsaggregatet.

För närvarande försäljas ganska många hästdrivna stenröjningsaggregat, och hushållningssällskapet har under det sista året utlämnat åtskilliga lån av medel från maskinlånefonden för inköp av dylika aggregat. De stenröjningsmaskiner, som hittills blivit försålda i länet med eller utan lån från hushållningssällskapet, ha framför allt gått till de ofullständiga, stenbundna mindre jordbruket. Oftast inköpa och använda några jordbrukare i samma by en hästdriven stenröjningsmaskin gemensamt. De hjälpa varandra med hästar och arbetskraft och utföra arbetet de tider på året, då de ha gott om tid och då marken är tjänlig. På detta sätt få emellertid stenröjningsmaskinerna ej den vidsträckt användning året om, som är erforderlig för en mera intensiv stenröjning av länets åkerarealer.

I fråga om tillgången på maskiner för ifrågavarande verksamhet har i de yttranden, som avgivits av *statskontoret*, *lantbruksakademien*, *jordbrukstekniska föreningen* och *Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, uttalats, att den av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen verkställda utredningen syntes giva vid handen, att ändamålsenliga ma-

skiner och redskap för närvarande icke kunde erhållas, samt att det statliga stödet till ifrågavarande verksamhet med hänsyn därtill till en början borde begränsas till att avse fortsatt försöksverksamhet.

Lantbruksakademien har i detta hänseende anfört i huvudsak följande.

Under den hittills försöksmässigt bedrivna nyodlings- och stenröjningsverksamheten med maskinella hjälpmedel ha svårigheter av olika slag blivit belysta. Vissa av dessa, såsom olämpligt motorbränsle, ha orsakats av kristiden och kunna beräknas bortfalla i och med krigets slut. Emellertid ha många svårigheter, medförande driftsafbrott och höga reparationskostnader, uppstått av andra orsaker. Det synes därför, som om den första åtgärden bör vara att under de närmaste åren grundligt genomarbета och utveckla de tekniska hjälpmedlen och förfaringssätten vid dessas användning samtidigt som den försöksmässiga driften i relativt stor skala fortsättes. I detta sammanhang bör även beaktas, att tekniken sannolikt kommer att ändras undan för undan, allt eftersom nya erfarenheter göras och nya redskap framkomma, det senare icke minst sedan Sverige ånyo kan få kontakt med Amerikas för-enta stater, där man sannolikt hunnit ganska långt i utexperimentering av redskap för nyodling och röjning. De utredningar, undersökningar och experiment, som torde vara nödvändiga för en önskvärd utveckling och förbättring av metoder och tekniska hjälpmedel vid ifrågavarande arbeten, synas böra anförtros åt lämplig teknisk institution, till vars förfogande böra ställas de för ett planmässigt dylikt arbete erforderliga medlen. Såvitt akademien kan bedöma, är jordbrukstekniska föreningen en för nämnda uppgift kompetent och lämplig institution.

Jordbrukstekniska föreningen har yttrat följande.

De åtgärder av organisatorisk och finansiell art, som föreslagits till stöd-jande av nyodling och stenröjning äro, såvitt föreningen kan bedöma, ändamålsenliga. Emellertid synes det, som om ytterligare undersökningar böra verkställas för utrönande av lämpligaste maskiner, redskap och arbetsmetoder. Behovet av sådana undersökningar framgår bland annat av de lämnade redogörelserna för i relativt stor skala försöksmässigt bedrivna nyodling och stenröjning med mekaniska hjälpmedel. Ur dessa redogörelser kan utläsas, att ifrågavarande verksamhet visserligen omfattades med intresse av jordbrukarna och att många värdefulla erfarenheter gjordes, men att det utförda arbetet, bland annat på grund av driftstörningar och dåligt utnyttjad arbetstid, som endast till en del orsakades av kristidsförhållandena, ofta blev kostsamt. För bättre resultat fordrades dessutom kunnigare och mera erfaren personal för maskinernas skötsel och för ledningen av det dagliga arbetet.

Det synes därför jordbrukstekniska föreningen, som om den närmaste uppgiften bör vara att i anslutning till en fortsatt försöksmässigt bedrivna verksamhet i relativt stor skala undersöka hur de tekniska hjälpmedlen och arbetsmetoderna skola kunna ytterligare utvecklas. I den mån det därvid visar sig, att ändamålsenliga maskiner och redskap ej för närvarande finnas, böra fordringarna på dessa så långt möjligt utrönas till ledning för konstruktörer och tillverkare. Vidare bör, så snart handelsförhållandena det medgiva, utländska — och då särskilt amerikanska — maskiner och redskap för nyodling anskaffas och prövas under svenska förhållanden.

Beträffande det ifrågasatta statsunderstödet för maskinanskaffningen har *Gotlands läns hushållningssälls-kaps förvaltnings-utskott* gjort gällande, att den föreslagna ändringen i bestämmelserna om lån

från jordbrukets maskinlånefond skulle vara onödig och olämplig. Utskottet har därvid uttalat, att någon avsevärd svårighet icke syntes föreligga för låntagarna att uppbringa de återstående 20 procent av anskaffningskostnaden, vartill lån enligt nu gällande bestämmelser icke kunde beviljas.

Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har i sitt yttrande föreslagit, att statsbidrag till maskinanskaffningen skulle lämnas intill 50 procent av anskaffningskostnaden.

Beträffande den maskinella nyodlings- och stenröjningsverksamhetens organisation har *norrlandskommittén* anfört.

Ledningen för den maskinella nyodlingsverksamheten synes böra anförtros åt hushållningssällskapen såsom varande de lokala huvudorganen för jordbrukets planering och utformning. Då verksamheten vidare torde komma att bedrivas med anlåtande av ganska betydande statsanslag till jordbrukarna, synes det riktigtast att den huvudsakliga förmedlaren av statsbidrag till olika verksamhetsgrenar inom jordbruket, hushållningssällskapen, i alla avseenden kan utöva kontroll över nyodlingsverksamheten. Hushållningssällskapens handhavande av verksamheten torde också för nyodlarna innebära den största tryggheten gentemot maskinhållaren, då odlarna skola ersätta maskinhjälpen efter viss taxa per traktortimme, Den omständigheten att nyodling med maskinella hjälpmedel ännu i vissa avseenden befinner sig på försöksstadiet synes utgöra ytterligare ett skäl för att hushållningssällskapen engageras i uppgiften, då dessa lättast torde kunna reglera avgifterna på sådant sätt att odlarna icke åsamkas experimentkostnader och ej heller större utgifter än vid nyodling med andra hjälpmedel. För vissa hushållningssällskap torde den föreslagna verksamheten bliva nog så arbetskrävande och kostsam samt medföra vissa förluster. Enligt kommitténs mening bör möjlighet finnas att vid behov bereda sällskapen kompensation därför. Utan hinder av vad sålunda förordats bör hushållningssällskap ha rätt att, där så befinnes lämpligt, anförtro nyodlingsverksamheten åt särskild för ändamålet bildad förening. Härför förutsattes dock att sällskapen kunna utöva noggrann kontroll av föreningens verksamhet.

Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har ansett, att stenröjningsverksamheten borde anförtros åt enskilda personer eller firmor. Utskottet har i detta hänseende anfört.

Arbetets bedrivande i hushållningssällskapens egen regi skulle utan tvivel kräva vidsträckt kontroll och övervakning, och även vid sådan synes det kunna befaras, att de personer, som handhava maskinerna, ej iakttaga den aktsamhet, som de till synes relativt ömtåliga maskinerna torde kräva. I detta avseende synes den enskilde företagaren ha bättre möjlighet till övervakning. Det torde för *Östergötlands* vidkommande icke heller erbjuda svårigheter att intressera enskilda för ett samarbete med hushållningssällskapet på detta område, så snart tillgången på bränsle och smörjolja blir någorlunda normal. Med tanke på de fördelar ett på detta sätt organiserat samarbete kan beräknas medföra, vill förvaltningsutskottet förorda, att av hushållningssällskap auktoriserad enskild person eller firma i fråga om lånebeloppets storlek vid erhållande av lån ur jordbrukets maskinlånefond jämföras med av hushållningssällskapet auktoriserad ekonomisk förening.

Även *Stockholms läns och stads* samt *Hallands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* ha uttalat sig för att enskild person skulle i ifrågavarande hänseende jämföras med ekonomisk förening.

I sitt yttrande har *Norrbottnens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* uttalat, att varken hushållningssällskapen eller egnahemsnämnderna vore skickade att handhava ifrågavarande verksamhet. Utskottet har i övrigt anfört.

Nyodlings- och stenröjningsverksamhet synes kräva en månghövdad och dyrbar organisation, som icke lämpligen bör läggas på hushållningssällskapen direkt. *Norrbottnens läns hushållningssällskap* kan av ekonomiska skäl icke åtaga sig dylik verksamhet. Förvaltningsutskottet håller för troligt, att vilken ledning eller organisation som än skapas för denna odlingshjälp, så kommer dock verksamheten att kräva betydande ekonomisk uppoffring från statens sida. Förvaltningsutskottet vill för sin del förorda tillsättande av ett centralt nyodlingsråd med tekniskt utbildad personal för handhavande av denna verksamhet.

Hushållningssällskapens ombud ha anfört.

Den maskinella verksamheten torde, åtminstone då fråga är om nyodlingsverksamhet i Norrland, kunna bliva av så stor omfattning, att hushållningssällskapen bliva föranlåtna att anställa särskilda tjänstemän för verksamhetens ledning. Med hänsyn till hushållningssällskapens i regel hårt ansträngda ekonomi och till betydelsen av att verksamheten kan ledas på ett ändamålsenligt sätt vilja därför ombuden föreslå, att särskilt statsbidrag måtte få utgå till hushållningssällskapen för bestridande av avlöning åt en för ifrågavarande verksamhets ledning särskilt anställd tjänsteman.

Jämväl *Västerbottnens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* har gjort gällande, att statsbidrag borde utgå till hushållningssällskapen för att en ledare av den ifrågasatta verksamheten skulle kunna anställas.

Behovet av ytterligare statsunderstöd till enskilda jordbrukare vid nyodling och stenröjning har vitsordats av samtliga hushållningssällskaps förvaltningsutskott. I sju av yttrandena, nämligen de, som avgivits av *Uppsala läns, Hallands läns, Älvsborgs läns norra och Jämtlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* samt *hushållningssällskapens ombud, norrlandskommittén* och *Riksförbundet landsbygdens folk*, har uttryckts önskemål om en höjning vid nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel av det maximibelopp — för närvarande 800 kronor — varmed statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk må på en gång tilldelas en och samma person. *Jämtlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* har härom anfört.

Ifrågavarande begränsning, som av de utredande ämbetsverken ansetts böra bibehållas, kan i vissa fall medföra mindre önskvärda konsekvenser. Det är givetvis angeläget, att då en nyodlingstraktor befinner sig på en plats så stor del av den odlingsvärda jorden som möjligt kommer under bearbetning. Det är emellertid icke uteslutet, att en och samme bidragsberättigade jordbrukare kan inneha så stor sammanhängande areal odlingsjord, att 800-kronorsgränsen skulle överskridas, därest bidrag på en gång skulle beviljas för uppodling av ett annars till storleken skäligt område. Om bidragsmöjligheterna då skola kunna utnyttjas, blir det nödvändigt att uppdelat odlingsarbetet på flera år, varigenom oekonomiska transporter av maskinerna framtvingas. Bestämmelsen om begränsning av bidragen synes därför böra änd-

ras så, att ett högre sammanlagt belopp må kunna beviljas när vid utförande av nyodling med maskinella hjälpmedel särskilda skäl därtill föranleda.

*Departements-
chefen.*

För närvarande framträda från skilda håll strävanden att hastigare genomföra en rationalisering inom landets jordbruk i syfte att förbättra bland annat dess arbetsbetingelser. Givet är att på denna väg i flera hänseenden mycket står att vinna. Såsom ett viktigt led i rationaliseringssträvandena ingår att få till stånd dels förbättringar av de maskinella hjälpmedlen för jordbruket och dels utökad användning av dylika hjälpmedel. Jag vill erinra att 1942 års jordbrukskommitté, som för närvarande är sysselsatt med utredning av jordbrukets rationaliseringsfrågor, den 20 september 1944 framlagt betänkande med förslag till åtgärder i förstberörda hänseende (SOU 1944: 45) och att proposition, grundad på kommitténs betänkande, förelagts riksdagen (prop. nr 37). Kommitténs nu föreliggande förslag åsyftar att ernå en utökad användning av de maskinella hjälpmedlen för jordbruket genom utvidgad upplysningsverksamhet om maskinanvändningen och en förbättrad organisation av densamma. Denna fråga har redan tidigare varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Då det gäller användandet av maskinella hjälpmedel, uppstå särskilt för det mindre och medelstora jordbruket svårigheter att hålla kostnaderna för maskinerna på en nivå, som medför ekonomiska fördelar av mekaniseringen. För att i viss mån undanröja dessa svårigheter inrättades jordbrukets maskinlänefond, varifrån lån utlämnas för anskaffande av jordbruksmaskiner, som skola användas gemensamt av flera jordbrukare, varjämte medel anvisades för lämnande av bidrag till lånens återbetalning.

För att den gemensamma maskinanvändningen skall med gott ekonomiskt resultat kunna bedrivas i större omfattning än hittills förekommit, måste den emellertid organiseras på ett fullgott sätt. Upprättandet av maskincentraler, som kunna tillhandahålla ett flertal maskiner av varierande typer, synes, åtminstone för mera koncentrerade jordbruksbygder, kunna medföra ett effektivt utnyttjande av de för ändamålet anskaffade maskinerna. Tillkomsten av dylika centraler torde därför böra stödjas av statsmakterna. Detta stöd synes såsom 1942 års jordbrukskommitté föreslagit lämpligen kunna givas genom ökade möjligheter att lämna lån från jordbrukets maskinlänefond.

Även lantbruksstyrelsens och egnahemsstyrelsens nu föreliggande förslag avser att underlätta jordbrukets rationalisering. Förslaget tager härvid sikte på en utökad nyodlings- och stenröjningsverksamhet med maskinella hjälpmedel. En dylik verksamhet torde i första hand vara av behovet påkallad för att få till stånd förstärkning av ofullständiga jordbruk. I den mån de ofullständiga jordbruken anses böra bestå och ej genom sammanläggning med andra brukningsdelar kunna givas den för ett bärkraftigt jordbruk nödiga åkerarealen eller erhålla stödskog i erforderlig utsträckning, synes nyodling vara den mest framkomliga vägen, då det gäller att göra de ofullständiga jordbruken till mera lönsamma företagsenheter. Den av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen verkställda utredningen synes giva vid handen,

att särskilt inom vissa områden i Norrland de geologiska och klimatiska förutsättningarna äro gynnsamma för nyodling. Även stenröjningsverksamhet torde vara ägnad att öka avkastningen och minska manuellt arbete vid de ofullständiga jordbruket och således göra dem till mera bärkraftiga företagsenheter. I vissa trakter synes intensifierad stenröjning vara en tvingande nödvändighet för att ökad användning av jordbruksmaskiner skall kunna ifrågakomma. Beträffande såväl nyodling som stenröjning gäller emellertid, att sådan verksamhet bör företagas endast om den befinnes vara jordbruks-ekonomiskt välmotiverad. Även med denna begränsning föreligga dock förutsättningar för en i avsevärd grad utvidgad och intensifierad nyodlings- och stenröjningsverksamhet.

Då det är fråga om en utvidgad nyodlings- och stenröjningsverksamhet synes en ökad maskinanvändning önskvärd. Intill de senaste åren har verksamhet av denna art bedrivits huvudsakligen utan användande av maskinella hjälpmedel. Den av lantbruksstyrelsen och egnehemsstyrelsen verkställda utredningen visar emellertid att förutsättningar numera föreligga att åtminstone i viss omfattning företaga nyodling och stenröjning med sådana hjälpmedel. Maskinanvändningen åsyftar här såväl att öka intensiteten i arbetet som att minska kostnaderna därför.

Med hänsyn till att kostnaderna för maskinanskaffningen äro avsevärda och i betraktande av att det merendels synes vara innehavare av mindre jordbruk, som komma att utföra nyodling och stenröjning med anlitan av maskinella hjälpmedel vilka de var för sig ej kunna anskaffa, torde det vara erforderligt att statsmakterna lämna sitt stöd till maskinanskaffningen. Detta bistånd synes lämpligen kunna givas genom att lån från jordbrukets maskinlånefond utlämnas i större utsträckning än det enligt nu gällande bestämmelser varit möjligt för anskaffande av den för ifrågavarande ändamål erforderliga maskinutrustningen. Därjämte bör liksom hittills ekonomiskt stöd för nyodling och stenröjning lämnas de enskilda mindre jordbrukarna enligt bestämmelserna i kungörelsen den 30 juni 1939 angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.

Efter att sålunda ha klarlagt min principiella ståndpunkt till förslagen torde jag få lämna en redogörelse för de åtgärder, som enligt min mening böra vidtagas för främjande av den av jordbrukskommittén och ämbetsverken åsyftade gemensamma maskinanvändningen.

För att väcka intresse för bildandet av maskincentraler synes i enlighet med jordbrukskommitténs förslag böra igångsättas en genom hushållnings-sällskapen och jordbrukstekniska föreningen bedriven upplysningsverksamhet, kompletterad med en tryckt handledning, vilken emellertid icke synes böra begränsas till att avse allenast organisationen och skötseln av maskincentraler utan torde böra omfatta gemensam maskinanvändning överhuvudtaget. Denna handledning bör såsom jordbrukskommittén föreslagit utarbetas genom jordbrukstekniska föreningens försorg. Ehuru det icke är nödvändigt att handledningen tillhandahålles kostnadsfritt, torde, för att möjliggöra

att avgiften för densamma hålles låg, ett belopp av 6 000 kronor av allmänna medel böra ställas till föreningens förfogande såsom bidrag till kostnaderna för handledningens utarbetande. Detta belopp synes kunna utgå ur det för budgetåret 1944/45 i riksstaten upptagna anslaget Bidrag till jordbrukstekniska föreningen: Särskilda undersökningar. För användandet av anslaget till detta ändamål torde riksdagens medgivande böra inhämtas. Därest, såsom i annat sammanhang föreslagits, ifrågasvarande del av jordbrukstekniska föreningens verksamhet skulle komma att övertagas av ett nybildat institut, torde bidraget i stället böra utgå till detta institut. Kostnaderna för handledningens tryckning och distribution synas böra bestridas av föreningen eller institutet mot rätt för föreningen eller institutet att tillgodogöra sig inkomsterna av handledningen.

Såsom jordbrukskommittén framhållit, blir det lättare för ägaren av en maskincentral att driva rörelsen ekonomiskt och därigenom möjligt för honom att tillämpa för jordbrukarna förmånliga taxor, om maskincentralen kan tillhandahålla maskiner och redskap ej blott för de mindre brukningsdelarna i trakten utan även för de större. Den nu gällande föreskriften, att lån från jordbrukets maskinlånefond regelmässigt får beviljas endast under förutsättning att av den åkerareal, som innehaves av de jordbrukare som avses skola delta i den gemensamma maskinanvändningen, minst 65 procent tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker, innebär därför en ej önskvärd begränsning av möjligheterna att bevilja lån till bildandet av maskincentraler. Lämpligare än att man i de fall, då denna förutsättning ej är uppfylld, skall söka dispens hos lantbruksstyrelsen, synes vara att nämnda begränsning med avseende å brukningsdelarnas storlek borttages. Det torde icke behöva befaras, att genom en dylik ändring skulle äventyras det främsta syftet med ifrågasvarande låneverksamhet, nämligen att främja mekaniseringen av det mindre jordbruket. Erfarenheterna från de redan nu existerande maskincentralerna giva tvärtom vid handen, att bildandet av en maskincentral eller en utvidgning av en redan befintlig maskinhållareverksamhet blir tillgodo framförallt för de mindre jordbruken i trakten.

Att, såsom i ett yttrande föreslagits, inskränka lånemöjligheterna till allenast ekonomiska föreningar synes icke lämpligt. Såsom jag vid framläggandet av förslaget om inrättande av en jordbrukets maskinlånefond framhöll, torde maskinhållaresystemet erbjuda vissa fördelar framför andra former av gemensam maskinanvändning. Maskinhållaren kan ju såsom ägare till maskinen bestämma om ordningen mellan olika jordbrukare vid maskinanvändningen och det ligger i hans eget intresse att sörja för ett rationellt utnyttjande av maskinens arbetskapacitet ävensom för en noggrann vård av densamma. Jag finner mig därför kunna biträda jordbrukskommitténs förslag, att lån må utlämnas till såväl ekonomisk förening som bolag eller enskild person.

Jämväl vissa andra av de i 9 § kungörelsen den 17 juni 1938 angivna förutsättningarna för beviljande av lån äro, såsom jordbrukskommittén framhållit, mindre väl avpassade för den verksamhet, som bör bedrivas av en

maskincentral. I enlighet med kommitténs förslag synes därför 9 § böra givas det innehåll, att lån må beviljas allenast under förutsättning att den eller de maskiner till vars förvärvande lånet är avsett att användas av vederbörande hushållningssällskap befinnas lämpliga för åsyftat ändamål, att köpeskillingen prövas skälig samt att i övrigt sådana omständigheter föreligga, att den gemensamma maskinanvändningen kan antagas bliva till gagn för de personer, som avses skola deltaga i densamma.

Eftersom en maskincentral's verksamhet bör omfatta en hel trakt, oavsett om samtliga jordbrukare i trakten på förhand avgivit förklaring att maskinanvändningen kan antagas komma att bereda dem nytta eller ej, synes den nu gällande bestämmelsen, att vid maskinhållares ansökan om lån skall fogas dylik förklaring av de jordbrukare som avses skola deltaga i maskinanvändningen, böra ersättas med en föreskrift av innehåll att maskinhållare vid sin ansökan skall foga utredning för bedömning av nyttan av maskinanskaffningen.

I fråga om rätten att erhålla bidrag till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond gäller för närvarande, att envar som erhållit lån jämväl kan erhålla dylikt bidrag under förutsättning att övrig del av låneskulden jämte upplupen ränta blivit ordentligt återbetalad i överensstämmelse med fastställd återbetalningsplan samt att den gemensamma maskinanvändningen utövats på ett ändamålsenligt sätt. Jordbrukskommittén har, i samband med sitt förslag att borttaga arealbegränsningen i fråga om möjligheten att erhålla lån, förordat, att bidrag regelmässigt skulle kunna beviljas endast därest av den åkerareal, som innehaves av de i den gemensamma maskinanvändningen deltagande personerna, minst 65 procent tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker. Såsom skäl för införandet av en dylik begränsning av rätten att erhålla bidrag har kommittén anfört, att behov av bidrag främst torde föreligga i sådana fall, där huvudsakligen mindre jordbrukare deltagit i den gemensamma maskinanvändningen. Givet är också, att bidrag till återbetalning av lån icke bör ifrågakomma, där de anskaffade maskinerna endast eller till huvudsaklig del använts vid större jordbruk. Vill man, såsom jag i överensstämmelse med jordbrukskommitténs förslag förordat, borttaga arealbegränsningen i fråga om rätten att erhålla lån, blir det därför nödvändigt att i stället införa en motsvarande begränsning i fråga om rätten att erhålla bidrag till låns återbetalning. Såsom i några yttranden över jordbrukskommitténs förslag framhållits, medför en begränsning i fråga om denna rätt givetvis, att låntagaren måste föra kontinuerliga anteckningar om å vilka brukningsdelar de för lånemedlen anskaffade maskinerna använts. Eljest skulle den bidragsbeviljande myndigheten icke kunna bliva i tillfälle att pröva om förutsättningarna för bidrags erhållande blivit uppfyllda. Redan nu torde det dock vara vanligt att maskinhållare och maskinsammanslutningar föra anteckningar om användningen av sina maskiner. Däremot kommer en begränsning i fråga om rätten att erhålla bidrag att medföra den olägenheten, att låntagaren icke redan i samband med lånets beviljande kan med absolut säkerhet beräkna, om bidrag kommer att beviljas honom eller icke. Därest man emel-

Iertid sätter gränsen så högt som vid 20 hektar åker, torde begränsningen komma att erhålla betydelse allenast med avseende å de största slättbygderna. Med kännedom om storleken av brukningsdelarna i trakten måste man vid bildandet av en maskinsammanslutning för övrigt kunna med tämligen stor säkerhet beräkna, om jordbruk med över 20 hektar åker komma att utgöra mer än 35 procent av de i maskinanvändningen deltagande brukningsdelarna. Möjlighet bör dock finnas för den bidragsbeviljande myndigheten att i undantagsfall bevilja bidrag även där ifrågavarande förutsättning icke blivit uppfylld. På grund av vad sålunda anförts finner jag mig böra föreslå, att bidrag till återbetalning av lån må beviljas endast under villkor att nu gällande förutsättningar äro uppfyllda samt att av den åkerareal, som innehaves av de jordbrukare vilka deltagit i den gemensamma maskinanvändningen, minst 65 procent tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker, dock att bidrag må utan hinder därav beviljas, därest lantbruksstyrelsen för särskilt fall efter prövning av omständigheterna så finner skäligt. Detta innebär, att avgörande för rätten att erhålla bidrag blir, om jordbruk med högst 20 hektar åker utgjort minst 65 procent av de brukningsdelar, som under lånetiden deltagit i den gemensamma maskinanvändningen. Avgörande är således icke hur många timmar de för lånemedlen anskaffade maskinerna använts å större eller mindre brukningsdelar.

I några av yttrandena över jordbrukskommitténs förslag har uttalats, att det i vissa fall för jordbrukare, som ämna gemensamt anskaffa och använda jordbruksmaskiner, skulle kunna ställa sig fördelaktigare att upptaga lån i enskild kreditinrättning än att söka lån från jordbrukets maskinlånefond, därest icke vid lån från denna fond statsbidrag lämnades till återbetalning av lånet. En sådan utveckling hindras emellertid på ifrågavarande område av att bidragsrätten är knuten till lån från staten. Det synes därför böra tagas i övervägande, huruvida icke den gemensamma maskinanvändningen skulle kunna ytterligare främjas genom att statsbidrag lämnas jämväl till återbetalning av lån, som i enskild kreditinrättning upptagits för anskaffande av maskiner, avsedda att gemensamt användas av flera jordbrukare. Samtidigt skulle erhållas kontroll över att den gemensamma maskinanvändning, som grundar sig å lån från enskild kreditinrättning, utövas på lämpligt sätt.

Liksom i fråga om bidrag till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond bör bidrag till återbetalning av lån i enskild kreditinrättning ifrågakomma endast, då lånet upptagits för anskaffande av jordbruksmaskin, avsedd att gemensamt användas av flera jordbrukare, eller tvättmaskin, avsedd att gemensamt användas av personer, vilka till minst 80 procent utgöras av jordbrukare.

För erhållande av statsbidrag till återbetalning av sådant lån i enskild kreditanstalt synas i övrigt böra uppställas samma villkor, som enligt vad jag förut förordat böra gälla i fråga om rätten att erhålla bidrag till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond. Detta innebär bland annat, att bidrag till återbetalning av lån i enskild kreditinrättning bör beviljas

endast under förutsättning, att maskinanskaffningen befunnits ändamålsenlig och inköpspriset skäligt samt att den gemensamma maskinanvändningen pågått under ungefär lika lång tid, som stipulerats ifråga om lån från maskinlånefonden. För att antalet lån och deras storlek samt därmed bidragsbehovet skall kunna överblickas torde därjämte böra fordras, att ansökan om bidrag skall göras i samband med att lån sökes i den enskilda kreditinrättningen.

Bidrag till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond utgår med 20 procent av lånets ursprungliga kapitalbelopp, vilket enligt gällande bestämmelser icke må utgöra mer än 80 procent av köpeskillingen för den maskin, till vars förvärvande lånet är avsett att användas. Detta innebär, att bidraget kan uppgå till högst 16 procent av köpeskillingen. Någon ändring härutinnan är icke åsyftad utom för det fall som avses i lantbruksstyrelsens och egnahemsstyrelsens föreliggande förslag, vartill jag i det följande återkommer. Eftersom lån för anskaffande av jordbruks- och tvättmaskiner i enskild kreditinrättning kan upptagas intill hela köpeskillingen för maskinerna, skulle, därest statsbidraget till lånets återbetalning under alla förhållanden bestämdes till 20 procent av lånets ursprungliga kapitalbelopp, ett betydligt större bidrag kunna erhållas vid lån i enskild kreditinrättning än vid lån från jordbrukets maskinlånefond. Det torde därför vara erforderligt att föreskriva att bidrag till återbetalning av lån i enskild kreditinrättning icke må överstiga 16 procent av köpeskillingen för den maskin, till vars förvärvande lånet använts.

Jag finner mig således böra föreslå, att till återbetalning av lån, som i enskild kreditinrättning upptagits för anskaffande av jordbruksmaskin, avsedd att gemensamt användas av flera jordbrukare, eller tvättmaskin, avsedd att gemensamt användas av personer, vilka till minst 80 procent utgöras av jordbrukare, må under enahanda villkor, som förordats beträffande rätten att erhålla bidrag till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond, lämnas statsbidrag med belopp, motsvarande 20 procent av lånets ursprungliga kapitalbelopp, dock icke överstigande 16 procent av köpeskillingen för den maskin, till vars förvärvande lånet använts. Det torde få ankomma på lantbruksstyrelsen att bevilja ifrågavarande bidrag.

Den hittills inom landet bedrivna nyodlings- och stenröjningsverksamheten med maskinella hjälpmedel har givit värdefulla lärdomar för verksamhetens framtida bedrivande. Även om nyodlingsverksamheten på grund av de ogynnsamma betingelserna hittills lämnat ett mindre tillfredsställande resultat, framgår det dock av den av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen verkställda utredningen, att med tillgång till ändamålsenliga maskiner och redskap samt lämpligt drivmedel bättre resultat kan uppnås. I allt fall komma sådana maskiner och redskap att stå till buds under fredliga förhållanden. I fråga om stenröjning har det visat sig, att sedan numera de använda maskinerna förbättrats och personalen blivit inarbetad ett gott arbetsresultat er-

hållits. Då ändamålsenliga maskiner för stenröjning sålunda finnas tillgängliga samt tillgång på lämpliga maskiner för nyodling torde finnas inom en ej alltför avlägsen framtid, synes anledning ej föreligga att, såsom i vissa yttranden över ämbetsverkens förslag förordats, till en början begränsa det statliga stödet för ifrågavarande verksamhet till att avse ytterligare undersökningar rörande lämpligaste maskiner, redskap och arbetsmetoder i anslutning till fortsatt försöksverksamhet i relativt stor skala. Jag torde i detta sammanhang få erinra om att i förenämnda proposition nr 37 framlagts förslag om inrättande av ett jordbrukstekniskt forskningsinstitut, å vilket bör ankomma att i den mån så visar sig erforderligt eller önskvärt företaga undersökningar å hithörande område.

Såsom lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen föreslagit, synes det statliga stödet för ifrågavarande verksamhet lämpligen böra lämnas genom att sådana ändringar vidtagas i bestämmelserna om lån från jordbrukets maskinlånafond, att lån kunna beviljas intill hela kostnaden för inköp av jordbruksmaskiner, avsedda att användas i företrädesvis till förstärkning av ofullständiga jordbruk bedriven verksamhet för nyodling och stenröjning.

Dylika lån skola enligt min mening i överensstämmelse med förslaget i första hand kunna utlämnas till hushållningssällskapen för att av dem användas till maskinell nyodlings- och stenröjningsverksamhet i egen regi, men hushållningssällskapen böra därjämte ha rätt att, där så finnes lämpligt, anförtro verksamheten åt särskilda för ändamålet bildade föreningar, vilka böra omfatta ett hushållningssällskaps hela verksamhetsområde eller viss del därav. Såsom i några yttranden föreslagits, synes enskild person eller enskilt företag, som ämnar bedriva verksamhet av här ifrågavarande slag och som erhållit auktorisation av hushållningssällskap, böra i fråga om lånebeloppets storlek jämföras med av hushållningssällskap auktoriserad ekonomisk förening.

I samband med ansökan om lån böra hållbara driftkalkyler framläggas. I övrigt torde den särskilda förmån, som enligt vad jag förordat skall kunna beviljas för nyodlings- och stenröjningsverksamhet, icke böra inverka på stipulerade lånevillkor. Således skall bidrag till återbetalning av lån kunna beviljas i enlighet med därför gällande bestämmelser.

Det torde vara uppenbart, att vid en verksamhet av ifrågavarande art, beträffande vilken större erfarenhet saknas, det måste vålla svårigheter att angiva närmare riktlinjer för verksamhetens organisation och bedrivande. I stort sett finner jag mig emellertid kunna ansluta mig till vad i dessa hänseenden uttalats i lantbruksstyrelsens och egnahemsstyrelsens förslag.

Vad angår det understöd, som vid nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel bör lämnas de enskilda mindre jordbrukarna, finner jag i likhet med ämbetsverken, att detta stöd liksom hittills bör lämnas från anslaget till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. Har vid utförande av nyodling eller stenröjning med maskinella hjälpmedel bidrag från detta anslag beviljats, bör bidragstagaren såsom ämbetsverken förordat antingen

kontant lämna ersättning enligt fastställd taxa eller också lämna fullmakt, vilken berättigar den som handhar den maskinella verksamheten att lyfta ersättningen hos vederbörande hushållningssällskap. I vissa fall kan det emellertid vara önskvärt att arbetet utföres redan innan eventuellt bidrag hunnit beviljas eller ens sökts. Såsom ämbetsverken förordat, bör arbetsförmannen då kunna låta verkställa arbetet, varefter den som fått arbetet utfört inkommer med ansökan om statsbidrag. Den som verkställt arbetet får sedan möjlighet att erhålla betalning för arbetet ur det bidrag som i vanlig ordning kan komma att beviljas. Därest vederbörande icke finnes berättigad till bidrag, har han att betala det utförda arbetet enligt gällande taxa, såvida icke den mark, varå arbetet utförts, kan anses behöflig för att underlätta en ändamålsenlig arrondering av närliggande jordbruksfastigheter, i vilket fall kan övervägas om det icke vore lämpligt att egnahemsorganisationen inköpte området i fråga. Av skäl som ämbetsverken anfört torde däremot icke vara lämpligt att införa en sådan anordning, att vederbörande arbetsförman skulle kunna bevilja preliminära bidrag i form av naturaprestation.

Vad här nu förordats torde icke föranleda ändring av gällande bestämmelser angående bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. Däremot synes böra tagas i övervägande om icke, såsom i åtskilliga yttranden över ämbetsverkens förslag förordats, sådana ändringar böra vidtagas i nämnda bestämmelser, att högre belopp än 800 kronor må vid nyodling eller stenröjning med maskinella hjälpmedel på en gång tilldelas en och samma person. För att uppnå större koncentration av nyodlings- och stenröjningsverksamheten och därmed minskning av den kostnad och tidsförlust, som måste uppstå vid förflyttning av maskinerna, ha ämbetsverken förordat en enhetlig och noggrann planläggning av arbetet. Det är emellertid icke uteslutet, att en och samme bidragsberättigade jordbrukare kan inneha så stor sammanhängande areal odlings- eller stenröjningsvärd jord, att den nu gällande 800-kronorsgränsen måste överskridas, därest bidrag på en gång skulle beviljas för nyodling eller stenröjning av ett eljest till storleken skäligt område. För att till fullo kunna utnyttja bidragsmöjligheterna skulle jordbrukaren då vara nödsakad att uppdelat odlings- eller stenröjningsarbetet på flera år, varigenom oekonomiska transporter av maskinerna skulle framtvingas. Jag finner mig med hänsyn härtill böra föreslå, att sådan ändring vidtages i bestämmelserna angående bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m., att ett högre sammanlagt belopp än 800 kronor må kunna på en gång beviljas en och samma person, när vid utförande av nyodling eller stenröjning med maskinella hjälpmedel särskilda skäl därtill föranleda.

Med hänsyn till den ökade efterfrågan å lån från jordbrukets maskinlånefond, som varit rådande under de senaste åren, och i betraktande av storleken av de för utlåning disponibla medlen har lantbruksstyrelsen i sina förut omförmälda skrivelser den 31 augusti 1944 funnit sig böra föreslå ett kapitaltillskott till fonden av 2 000 000 kronor. I avvaktan på erfarenheter rö-

rande den inverkan på efterfrågan å lån från fonden, som kan föranledas av det av mig förordade förslaget att lämna statsbidrag till återbetalning av för ifrågavarande ändamål i enskild kreditinrättning upptagna lån, finner jag mig böra biträda detta lantbruksstyrelsens förslag. Vid upptagande av nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel enligt här förut av mig angivna riktlinjer synes emellertid en ytterligare förstärkning av jordbrukets maskinlånefond vara erforderlig. Ehuru det givetvis är vanskligt att uppskatta den ökning i medelsåtgången, som denna verksamhet kan komma att medföra, finner jag mig kunna biträda lantbruksstyrelsens och egna-hemsstyrelsens beräkning att fondkapitalet med hänsyn till ifrågavarande verksamhet bör ökas med 1 000 000 kronor. Det erforderliga kapitaltillskottet till fonden utgör således sammanlagt 3 000 000 kronor.

Enligt riksdagens medgivande må Kungl. Maj:t för år 1945 bevilja statsanslag intill 2 500 000 kronor för utlämnande av statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. Därest den av mig förordade verksamheten för nyodling och stenröjning med maskinella hjälpmedel genomföres, synes emellertid detta belopp böra ökas. Under det första budgetåret efter verksamhetens igångsättande torde det ökade medelsbehovet kunna uppskattas till 2 000 000 kronor. Bidragstilldelningen för år 1946 bör således beräknas till 4 500 000 kronor. Enär de för visst år beviljade bidragen såsom regel icke under samma år i sin helhet tagas i anspråk, torde anslaget till detta ändamål för budgetåret 1945/46 icke böra upptagas till högre belopp än 3 000 000 kronor.

Med anledning av de i några yttranden över jordbrukskommitténs förslag uttalade önskemålen, att sådana ändringar måtte vidtagas i bestämmelserna om lån från jordbrukets maskinlånefond, att lån för anskaffande av tvättmaskiner skulle kunna beviljas i större utsträckning än nu är möjligt, vill jag här erinra om att, såsom i årets statsverksproposition angivits (IX H. T. p. 158), särskild proposition angående bidrag för anläggande av gemensamma tvättinrättningar å landsbygden torde komma att framläggas för riksdagen. Det i två yttranden framförda förslaget att utsträcka lånemöjligheterna att avse även andra maskiner än jordbruks- och tvättmaskiner synes icke i detta sammanhang böra upptagas till övervägande. För att kunna taga ståndpunkt till detta förslag torde det vara nödvändigt med närmare utredning av frågan. Icke heller synas de i vissa yttranden berörda frågorna om hushållningssällskapens organisation och särskilda statsbidrag till sällskapen för de ändamål, varom nu är fråga, böra lämpligen här upptagas till behandling.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan riksdagen fattat beslut i förevarande ärende, utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1) medgiva, att ändringar vidtagas i bestämmelserna angående lån från jordbrukets maskinlånefond samt bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med de av mig förut angivna grunderna;

2) medgiva, att av det för budgetåret 1944/45 å riksstaten upptagna anslaget Bidrag till jordbrukstekniska föreningen: Särskilda undersökningar ett belopp av 6 000 kronor må disponeras för utarbetande av en handledning angående gemensam maskinanvändning;

3) till *Jordbrukets maskinlånefond* för budgetåret 1945/46 anvisa ett investeringsanslag av ..... kronor 3 000 000;

4) medgiva, att Kungl. Maj:t må för år 1946 bevilja statsanslag intill 4 500 000 kronor för utlämnande av statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.;

5) till *Grundförbättringar: Bidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m.* för budgetåret 1945/46 anvisa ett *förslagsanslag* av ..... kronor 3 000 000.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Maj:t Konungen och förordnar att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Ulf Berglöf.
